

9

**Millî Mücadele
Döneminde
İstanbul Rum
Cemaati**

**Istanbul Greek
Community
During
the National Struggle**

Nilüfer Erdem

Millî Mücadele Döneminde İstanbul Rum Cemaati

*Nilüfer Erdem**

Özet

Makalemizin amacı, Türk Millî Mücadelesi döneminde İstanbul Rum cemaatini incelemektir. Bu sebeple öncelikle Benaki Müzesi ile Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi'ndeki belgelerden, döneme ait basın organlarından ve hatıratlardan yararlanılmıştır. Konumuzla ilişkili telif eserler incelenmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ve müttefiklerin İstanbul'daki varlığı Rum cemaatini heyecanlandırmıştır. Türk Millî Mücadelesi boyunca İstanbul Rum cemaati Venizelistler, bir diğer ifadeyle Megali İdeacılar tarafından idare edilmiştir. Bu kişilerin büyük bir kısmı 1908-1914 döneminde faaliyet göstermiş olan İstanbul Örgütü mensuplarıdır. Bu dönemde İstanbul Rum cemaatinin çeşitli gösterilerinde öğrenci ve izciler en ön saflarda kullanılmışlardır. Bu gösterilerde amaç müttefiklere İstanbul Rumlarının dinamizmini göstermek ve nihayetinde İstanbul'u Yunanistan'a kazandırmak olmuştur. Bu dönemde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Osmanlı Devleti ile ilişkileri tarihteki en kötü evresini geçirmiş ve kesilme noktasına gelmiştir. Venizelos ve partisinin Yunanistan'da Kasım 1920'de gerçekleşen seçimleri kaybetmesi ve Yunan ordusunun 1921 Ocak ayı itibariyle Türk ordusu karşısında aldığı yenilgi İstanbul Rum cemaatini paniğe sevk etmiştir. Çünkü İstanbul Rum cemaati yeni Yunan hükûmetine güvenmiyor ve Kral Konstantin'in Atina'ya dönüşünün müttefiklerin tepkisine sebep olacağını düşünüyordu. Venizelos'un yeniden iktidara gelmesi, Yunan ordusunun maddi ve manevi desteklenmesi için Rum cemaati ve İstanbul'da bulunan Venizelist Yunan subayları tarafından büyük bir gayret ortaya konmuştur. Ancak Yunanistan'ın Anadolu'daki bozgunu sonrasında Rum cemaatin önde gelen isimleri İstanbul'da barınamayarak şehri terk etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

İstanbul, Yunan, Patrikhane, Venizelos, Millî Mücadele

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, nilerdem[at]istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1393-7655.

Istanbul Greek Community During the National Struggle

Abstract

The aim of our article is to examine the Greek community of Istanbul during the Turkish National Struggle. For this reason we utilized in majority the documents of Greek Literature and History Archive and the Benaki Museum, the press and memoirs belonging to this period. Also the copyright works related with our subject have been studied. The signing of the Armistice of Mudros and the presence of the Allies in Istanbul excited the Greek Community. The Greek Community of Istanbul was governed by the Venizelist in other words fans of Megali Idea during the Turkish National Struggle. Main part of these people were members of Istanbul Organization which was active in the period of 1908-1914. In this period the students and scouts were used in forefront at various demonstrations of the Istanbul Greek Community. The purpose of these demonstrations was to show the dynamism of the Istanbul Greek Community to the Allies and ultimately to gain Istanbul to Greece. During this period the relations of The Fener Greek Orthodox Patriarchate with the Ottoman State passed the worst period of the history and came to a standstill. The loss of the November, 1920 elections by Venizelos and his party and the defeat of the Greek Army against the Turk is harmy starting from January, 1921 drived to panic the Istanbul Greek Community. Because the Istanbul Greek Community was not trusting to the new Greek Government and think that the return of the King Constantine to Athens will face the reaction of the Allies. A great effort was made by the Greek community and the Venizelist Greek officers in Istanbul for Venizelos to come to power again and for the financial and moral support of the Greek army. But after the Catastrophe of Greece in Anatolia the leaders of the Greek Community were not able to stay in Istanbul.

Keywords

Istanbul, Greek, Patriarchate, Venizelos, National Struggle

1. Giriş

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre önce İstanbul'da bundan sonraki süreci etkileyecek son derece önemli bir gelişme yaşanmış, 20 Ekim'deki ayin esnasında hücumlara maruz kalmış olan Patrik V. Germanos'un¹ 25 Ekim (12 Ekim) 1918² tarihinde istifası istenmiştir.³ Rum⁴ cemaat tarafından çok sevilen III. Yoakim'den⁵ (Yuvahim)⁶ sonra patrik seçilmiş olan V. Germanos,⁷ patriklik tahtına oturduğu andan itibaren Ortodoks Rum cemaatinin bir bölümü tarafından eleştirilmiş⁸ ve İttihatçıların taleplerine boyun eğmekle suçlanmıştır.⁹ Esasen Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ufukta görünmesi, Rum Ortodoks cemaati içerisindeki "Megali İdeacı" yani "Venizelist" çevrelere ılımlı politika izlediği düşünülen V. Germanos'u değiştirme fırsatı vermiştir. V. Germanos istifaya zorlanarak, yeni dönemde patrikhanenin izleyeceği yeni çizgi de belirlenmiştir.

¹ *Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ) [Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 02-24.

'Eleftherios K. Venizelos' Araştırma ve İnceleme Ulusal Kurumu [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών 'Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος'], Eleftherios Venizelos ve çağdaş Yunan tarihine ışık tutmak amacıyla dijital bir arşiv oluşturmuştur. Bu arşive <http://www.venizelosarchives.gr/> adresinden ulaşılmaktadır. Söz konusu dijital arşiv, aslında bir arşivler koleksiyonudur. "Dijital Venizelos Arşivi"nde, 'Eleftherios K. Venizelos' Araştırma ve İnceleme Ulusal Kurumu'nda, Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi'nde [Ελληνικό Λογοτεχνικό & Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)] ve Benaki Müzesi'nde [Μουσείο Μπενάκη] yer alan Venizelos'a ilişkin dosyaların oldukça büyük bir bölümü yer almaktadır. Önemli tarihî değere sahip olan bu belgeler, Dijital Venizelos Arşivi'nde "jpg", yani resim dosyaları olarak araştırmacıların istifadesine sunulmaktadır. Söz konusu dijital arşivde Eleftherios Venizelos'un şahsi arşivi dışında Sofoklis Venizelos ve Marika Venizelu arşivlerinde yer alan belgelerle, diğer bazı koleksiyonlara ait belgeler de yer almaktadırlar. Bizim makalemizde kullandığımız belgeler Dijital Venizelos Arşivi'nden temin edilmiştir.

² Yunanistan 13 Şubat 1923'e kadar eski, yani Julius takvimini takip etmiştir. Bu tarihten itibaren Gregorius takvimini kullanmıştır. Julius takvimi, Gregorius takviminin 13 gün gerisindedir. Türkiye de 1 Ocak 1926 itibarıyla Gregorius esasına dayalı miladi takvime geçmiştir. Bu takvim, Gregoryen takvim adını da taşımaktadır. Biz çalışmamızda, Yunan belgeleri üzerinde yer alan Julius takvimine ait verileri parantez içinde vermekte yarar gördük.

³ Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 65.

⁴ Çalışmamızda Ortodoks olan ve Yunanca konuşan Osmanlı mensuplarını "Rum" ifadesiyle andık. Yunanca konuşan, Ortodoks Yunanistan vatandaşlarını anmamız gerektiğinde "Yunan" kelimesini kullandık. Ancak Rumlar ve Yunanların iç içe geçtiği durumlarda "Hellen" sözcüğünü tercih ettik.

⁵ Yunancanın Türk Alfabeti kullanılarak yazılışı konusunda Türkiye'de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittikleri görülmüştür. Suat Sinanoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Millî Kütüphane uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Biz, kullanılan transliterasyon uygulamalarından hiçbirini benimsemedik. Çünkü bizim kanaatimize göre, bunların hiçbirinde Yunanca okunuş tam olarak karşılanamamaktaydı. Bu esasen, Yunancada i, e ve o gibi seslerin birden fazla harfle karşılanmasından ve bunların farklı olarak belirtilmesi gerektiğinden kaynaklanan bir zorluktu. Tüm bunları düşünerek çalışmamızda Yunanca kelimelerin okunuşunu esas aldık ve kelimenin Yunanca olarak en yakın okunuş şeklini vermeye çalıştık.

⁶ Sofronios Efendi, *Agion Oros Tarihi ve İstanbul Patriği 3üncü Yoakim Efendi Hazretlerinin Tercüme-i Hali*, İstanbul: K. Zividis ve N. Deodati Matbaası, 1901, s. 163-166.

⁷ "Patrikhanemiz Ahvalı", *Aktis*, 13 Şubat (31 Ocak) 1913, s. 26-27.

⁸ N. İ. Kamalakidis, "Ahval-i Siyasiye", *Aktis*, 8 Mayıs (25 Nisan) 1913, s. 123; "Letai", *Aktis*, 21 Ağustos (8 Ağustos) 1913, s. 247.

⁹ Dilek Kübra Gürgül, *II. Meşrutiyet Döneminde Karamanlıca Bir Basın Organı: Aktis Mecmuası (1913-1915)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018, s. 57.

Yunanistan'ın Anadolu Harekâtı boyunca Patrik Vekili Dorotheos'tan Patrik IV. Meletios'a kadar patrikhanede Venizelistler hüküm sürmüş ve patrikhane Rumların sözcülüğünü yapmıştır. Bir diğer ifadeyle İstanbul Rum cemaatinin idaresi Venizelistlerin eline geçmiştir. Bu çevreler Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un da cesaretlendirmesiyle koşulların Megali İdea programını uygulamak için uygun olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁰ V. Germanos'un istifası ile başlayan yeni dönemde Sinod üyeleriyle birlikte ruhban ve laik üyelerden oluşan Karma Millî Meclis üyeleri de Venizelistler arasından seçilmişlerdir. Seçilen bu üyelerin neredeyse tamamı öncesinde Patrik III. Yoakim'e danışmanlık yapmış ve İstanbul Örgütü'ne (İÖ) üye olmuş kişilerdi.¹¹ Örneğin Karma Millî Meclis üyeliğine seçilmiş sivillerden Aleksandros Pappas, Avrilios Spatharis, Solon Kazanovas, Aleksandros Köseoglu, İoannis Hacopulos, Hristos Haralambidis, Stefanos Karatheodoris ve G. Adosidis söz konusu örgüt mensuplarındandı.¹²

İÖ, Atina'nın yardımlarıyla Athanasios Suliotis-Nikolayidis tarafından İstanbul'da kurulmuş Rumların gizli bir örgütü olup 1908'den, İttihatçılar tarafından ortaya çıkarıldığı 1914 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştü. Örgüt faaliyetleri İstanbul Elçiliği'nde görev yapan İon Dragumis tarafından desteklenmişti. Meşrutiyetin ilanına kadar örgütün en belirgin amacı Bulgarlarla mücadele olmuş, ancak sonrasında Kanun-ı Esasi'den Rumların olabildiğince yararlanmalarını hedeflemişti. Üyeleri genellikle Rum orta ve burjuva sınıftan olan örgüt, bu hedefe ulaşamaması halinde Türklere karşı Osmanlı'nın diğer unsurlarıyla, en azından Hıristiyan olanlarla iş birliği gerçekleştirmeyi planlamıştı. 1908-1912 döneminde Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda yer almış 26 milletvekilinin 15'inin İÖ üyesi olduğu¹³ düşünülecek olursa, örgütün Rum cemaatindeki gücü daha iyi değerlendirilecektir.

Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamış olduğu Mondros Ateşkes Antlaşması Yunanlılar tarafından memnuniyetle karşılanmış, örneğin *Nea Ellas* gazetesinin 2 Kasım (19 Ekim) 1918 tarihli nüshasında "*Karasu'dan Fırat'a, Rodoplardan Toroslara ve Kafkaslara kadar her Hellen şehri ve köyü yaşasın nidalarıyla çınlamaktadır.*"

¹⁰ Σταύρος Α. Νανάκης [Stavros Nanakis], "Η Χηρεία του Οικουμενικού Θρόνου και η Εκλογή του Μεταξάκη 1918-1919 [Ekümeniklik Tahtının Boşluğu ve Metaksakis'in Seçilmesi]", Διδακτορική Διατριβή [Basılmamış Doktora Tezi], Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [Selanik Aristoteles Üniversitesi], 1988, s. 112.

¹¹ Δημήτρης Καμούζης [Dimitris Kamuzis], "Από Σωτήρας της Φυλής", "Ευργέτης των Τούρκων": Ο Βενιζέλος και η Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης ["Ulusun Kurtarıcısından", "Türklerin Bağışçısına"]: Venizelos ve İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu", *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών [Anadolu Araştırmaları Merkezi Bülteni]*, 17 (2011), s. 152.

¹² İstanbul Örgütü üyeleri için Bkz. Αθανάσιος Σουλιώτης-Νικολαΐδης [Athanasios Suliotis-Nikolayidis], *Οργάνωσις Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Örgütü]*, επιμ. Θάνος Βερέμης και Κατερίνα Μπούρα [Haz. Thanos Veremis ve Katerina Bura], Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Δωδώνη [Dodoni Yayınları], 1984, s. 219-230.

¹³ İstanbul Örgütü ile ilgili ayrıntılar için Bkz. Nilüfer Erdem, "Yunan Osmanlılığının En Önemli Temsilcilerinden Suliotis-Nikolayidis'in Kaleminden "İstanbul Örgütü" ve II. Meşrutiyet Dönemindeki Etkinlikleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 6/12 (2007), s. 89-105.

cümlelerine yer verilmiştir.¹⁴ Yunan basın organları tarafından Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması gerektiği işlenmeye başlamıştır.¹⁵ Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması İstanbul ve İzmir Rumlarını da heyecanlandırmış, cesaretlendirmiştir.¹⁶

2. İtilaf Donanmasının İstanbul'a Demirlemesi ve Müttefiklerin Varlığının Rumlar Üzerindeki Etkisi

Görsel 1: Averof'un İstanbul Boğazı'na girişinde kayıklardaki Rumlar tarafından selamlanışına dair resim. Kayıklarda Yunan bayrakları dikkat çekmektedir. Resim, Likurgos Kagovinas'a aittir.

13 Kasım 1918'de 61 parça gemiden oluşan İtilaf donanması Dolmabahçe önlerine demirlemiştir. İtilaf donanması içinde İngiliz, Fransız ve İtalyan gemilerinin yanında Yunanistan'a ait on dört kruvazör ile dört muhrip de bulunmuştur. Yunan gemileri içinde en ünlüsü, Yunanlıların kutsanmış addettikleri "Averof" zırhlısı,¹⁷ 12 Kasım'da Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya giriş yapmıştır. İtilaf donanması içinde Averof yanında Yunanistan'ın Panthir, İeraks ve Aetos gemileri de yer almıştır.¹⁸ İtilaf donanması komutanlığı ile İstanbul Boğaz komutanlığı arasında 15 Kasım'da Boğaz'daki müstahkem mevkiilerin İtilaf devletlerine teslim edilmesi yönünde bir protokol yapılmıştır. Bu

¹⁴ "Η Τουρκία Υποτάγει Άνευ Όρων [Türkiye Koşulsuz Olarak Boyun Eğmiştir]", *Νέα Ελλάς [Nea Ellas]*, 2 Νοεμβρίου [Kasım] (19 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 1.

¹⁵ "Ο Τούρκος Εκτός Ευρώπης [Türkler Avrupa Dışına]", *Ελεύθερος Τύπος [Eleftheros Tipos]*, 3 Νοεμβρίου [Kasım] (20 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 2.

¹⁶ "Η Τουρκική Ανακωχή [Türk Ateşkesi]", *Μακεδονία [Makedonia]*, 3 Νοεμβρίου [Kasım] (20 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 2.

¹⁷ Φοίβος Γρηγοριάδης [Fivos Grigoriadis], *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1909-1940 [Çağdaş Yunanistan Tarihi 1909-1940]*, Τόμος [Cilt]: 1, Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Κεδρηνός [Kedrinos Yayınları], 1971, s. 248.

¹⁸ "Ο Ελληνοσυνμαχικός Στόλος Εισπλέων Σήμερον Εις Δαρδανέλλια [Müttefik ve Yunan Donanması Bugün Çanakkale Boğazına Girecek]", *Έθνος [Ethnos]*, 12 Νοεμβρίου [Kasım] (30 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 2.

protokol uyarınca İtilaf donanması karaya asker çıkararak müstahkem mevkileri işgal edecek ve sonrasında şehre girecekti. 15 Kasım'da İstanbul önlerine demirlemiş olan gemi sayısı 167'ye yükselmiştir.¹⁹

İstanbul'da demirleyen gemiler içinde Yunanistan'a ait gemilerin de bulunması, Yunan basın organları tarafından Bizans ile de ilişkilendirilerek Hellenlerin asırlık rüyalarının gerçekleşmesi adına atılmış ilk adım olarak yorumlanmıştır.²⁰ İtilaf donanmasının İstanbul'a demirlediği gün *Ethnos* gazetesindeki bir yazıda şu satırlar yer almıştır: "Marmara ufuklarında mavi beyaz bayrak Averof ve diğer gemilerde dalgalandığında ve boyunduruk altındaki kardeşlerimize özgürlük mesajını getirdiğinde İstanbul Rumları da güçlerini ve hâkimiyetlerini en neşeli ve resmî bir şekilde göstereceklerdir. Coşkun bir sevinç ve denetlenemez heyecanın aracılığıyla müttefiklerimiz, ...gözleriyle Paleologosların şehrinin asırlardan beri ne kadar Hellen ve canlı olduğunu göreceklerdir."²¹ Aynı gün *Ethnos* Rumların birkaç gün öncesinden itibaren İstanbul'a aktıklarının altını çizerek, birbirlerini Paskalya yortusundaki gibi "Hristos Anesti!" [*İsa Dirildi!*] diyerek selamladıklarına işaret etmiştir.²² İtilaf donanması içinde Yunan gemilerinin de bulunduğu yolundaki haberler İstanbul Rum basın organları tarafından da işlenmiştir.²³ Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi de işgal kuvvetlerinin gelişini kutlamak için İstanbul'daki Rum okullarını üç gün tatil etmiştir.²⁴

13 Kasım 1918'de İtilaf donanmasından 2 bin 616 İngiliz, 540 Fransız ve 470 İtalyan askeri olmak üzere toplam 3 bin 626 asker karaya çıkmış, bu askerler Beyoğlu bölgesindeki kışlalarla yabancı okul ve hastaneleri ile bazı otel ve özel binalara yerleşmişlerdir.²⁵ Bu ortamda Rumlar yakalarına önceden hazırlanmış rozetler iliştirmişler, dükkân ve mağazalarını Yunan bayrakları ile donatmışlar, müttefiklerin varlığından cesaret alarak taşkınlıklar gerçekleştirmişlerdir.²⁶ İstanbul'a demirlemiş olan Yunan gemilerindeki Yunan subay ve askerleri zaman zaman Rumların arasına karışarak gürültüye sebep olmuşlardır.²⁷ Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi konusunda kitaplaştırılmış bir doktora tezine sahip Georgios Spiridon P. Mamalos ateşkes sonrası

¹⁹ Zekeriya Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18/53 (2002), s. 332.

²⁰ "Εἰς τὴν Πόλιν [İstanbul'a]", *Ἐθνος [Ethnos]*, 8 Νοεμβρίου [Kasım] (26 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 1; "Ἡ Ὑποταγή τῆς Τουρκίας [Türkiye'nin Boyun Eğmesi]", *Ἐθνος [Ethnos]*, 1 Νοεμβρίου [Kasım] (19 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 2.

²¹ "Ἡ Δύναμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ [Hellenizmin Gücü]", *Ἐθνος [Ethnos]*, 13 Νοεμβρίου [Kasım] (31 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 1.

²² "Ὁ Ἀβέρωφ εἰς τὴν Πόλιν τῶν Ἐθνικῶν Πόθων [Averof Ulusal Özlemlerin Şehrinde]", *Ἐθνος [Ethnos]*, 13 Νοεμβρίου [Kasım] (31 Οκτωβρίου [Ekim]) 1918, s. 2.

²³ Türkmen, "İstanbul'un İşgali", s. 340.

²⁴ Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 182.

²⁵ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1998, s. 11.

²⁶ Türkmen, "İstanbul'un İşgali", s. 340-342.

²⁷ Bkz. Παναγιώτης Ι. Παναγιωτόπουλος [Panayotis Panayotopoulos], *Αναμνήσεις εκ του Μακεδονικού Ουκρανικού και Μικρασιατικού Μετώπου [Makedonya, Ukrayna ve Anadolu Cephesinden Anılar]*, Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Ιωλκός [Iolkos Yayınları], 2003, s. 45-47.

Rumların tepkilerini şu cümlelerle yorumlamıştır: “Ateşkesin neticeleri çok kültürlü imparatorlukta birlikte yaşayan halklar tarafından farklı şekillerde algılanmıştır... Özellikle Rum Ortodokslar için ‘boyunduruk altındaki kardeşlerin’ anavatan [Yunanistan] ile birleşmesinin başlangıcını teşkil etmiştir... Bundan böyle Rum tarafında var olan heyecan, hiçbir soğukkanlı analiz ve olayların tahliline izin vermiyordu. Müttefik devletlerin varlığını Osmanlı Devleti’nin fethi olarak demesek de kurtuluşları adına bir oldubitti olarak değerlendiriyorlardı.”²⁸

İngiliz hükûmeti ile Yunan hükûmeti arasında yapılan görüşmeler neticesinde Yunanistan’ın da İstanbul’da bir diplomatik temsilcilik buldurmasına karar verilmiştir. Yunan temsilcisi “Yüksek Komiser” statüsüne sahip olmayacak, vazifesi İstanbul’daki askerî ve diplomatik meselelerde İngiltere ile bağlantı tesis etmekten ibaret olacaktı. İtilaf devletlerinin yüksek komiserlerinden çok daha az yetkiye sahip olacak Yunan temsilcinin, “Yunan Komiseri” unvanını kullanması uygun görülürse de Yunanlılar kendi temsilcileri için “Yüksek Komiser” unvanını kullanmışlar ve bu göreve Efthimios Kanellopulos’u getirmişlerdir. İşgal boyunca Osmanlı Hükümeti Yunan yüksek komiserlerini tanımamış, yazışmalar İtilaf devletlerinin yüksek komiserlikleri aracılığı ile yürütülmüşlerdir.²⁹

Hukuk mezunu bir diplomat olan Kanellopulos, Yunanistan’ın Selanik Konsolosluğu ve İstanbul Elçiliği bünyesinde görev yapmıştı.³⁰ İstanbul’daki görevi esnasında Dragumis’in yokluğunda Kanelleopulos, İÖ’nün ihtiyaçları konusunda Suliotis-Nikolayidis’e yardımcı olmuştu.³¹ Buradan hareketle Yunan Yüksek Komiserliği görevini üstlenmezden önce İstanbul Rum cemaatinin ileri gelenlerini ve İstanbul’un ahvalini iyi bildiğini düşünmek gerekir. Yunan devleti tarafından nişanla ödüllendirilmiş olan Kanellopulos’un Venizelos’un arşivinde, bizzat başbakana ve dönemin dışişleri bakanı Nikolaos Politis’e İstanbul’daki günlük gelişmelerle ilgili göndermiş olduğu yüzlerce mektup ve telgraf bulunmaktadır.³² Yunanistan’ın Anadolu Bozgunu’nun ardından kısa bir süre Yunanistan Ekonomi ve Dışişleri Bakanlığını üstlenmiştir.³³

²⁸ Γεώργιος Σπυρίδων Π. Μάμαλος [Georgios Spiridon P. Mamalos], *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά την Περίοδο 1918-1972 [1918-1972 Döneminde İstanbul Patrikhanesi]*, Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα [Ant. N. Sakkula Yayınları], 2011, s. 31-32.

²⁹ Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul’da*, s. 48-49.

³⁰ Χριστοφόρος Ψηλός [Hristoforos Psilos], “Η Πανελλήνιος Οργάνωση: Η Άγνωστη Φάση του Ελληνικού Επαναστατικού Αγώνα στην Ευρωπαϊκή Τουρκία 1908-1909 [Panhellen Örgüt: Avrupa Türkiye’sinde Yunan Bağımsızlık Mücadelesinin Bilinmeyen Safhası 1908-1909], *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών [Anadolu Araştırmaları Merkezi Bülteni]*, 15 (2008), s. 326; “Ευθύμιος Κανελλόπουλος: Ο Γόνος του Κιάτου με την Λαμπρή Διπλωματική Καριέρα [Efthimios Kanellopulos: Parlak Diplomatik Kariyere Sahip Kiatos’un Evladı]”, son güncelleme 12 Mayıs 2022, <https://gnomipoliton.com/2020/07/15/ευθυμιος-κανελλοπουλος-ο-γονος-του-κι>

³¹ Σουλιώτης-Νικολαΐδης [Suliotis-Nikolayidis], *Οργάνωσις Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Örgütü]*, s. 43.

³² *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 022-9; 018-9.

³³ “Ευθύμιος Κανελλόπουλος [EfthimiosKanellopulos]”, son güncelleme 12 Mayıs 2022, <https://greekarchivesinventory.gak.gr/index.php/u-170>

1918 yılının Aralık ayından itibaren Paris'te bulunan Venizelos, Yunanistan'ın taleplerinin konferansta desteklenmesi adına Yunan birliklerinin, müttefiklerin Bolşeviklere karşı gerçekleştirecekleri Ukrayna Harekâtı'na katılabileceklerini ifade etmiştir. Ukrayna Harekâtı'na katılan General Nider komutasındaki 1. Kolordu'ya bağlı 2. ve 13. Tümenlerden oluşan Yunan birliklerinin 1919 yılının ilk aylarında Boğazlardan geçişi, İstanbul Rumlarını heyecanlandırmış olan diğer bir gelişmedir.³⁴ Bu gemiler İstanbul'da mola verdiklerinde Yunan subaylarına şehre iniş izni verilmiştir. Şehre inen Yunan subayları Rumların tezahüratları arasında Yunan Yüksek Komiserliği yanında patrikhane ve Ayasofya'ya ziyaretler gerçekleştirmişlerdir.³⁵ Yunan gemilerinin İstanbul'dan geçtiği günlerde *Yenigün* gazetesinde dönemin havasını ortaya koyan, patrikhaneye Bizans bayrağı çekileceğine dair bir haber yer almıştır.³⁶

3. Yunan Başkomutanı Paraskevopulos'un İstanbul Ziyareti

1919 yılının Mart ayı içerisinde Yunan Başkomutanı Leonidas Paraskevopulos, Doğu Müttefik Orduları Komutanı Fransız General Franchet d'Esperey'in daveti üzerine İstanbul'u ziyaret etmiştir. Yunan basın organları tarafından Paraskevopulos'un İstanbul'u ziyaret edeceği şöyle duyurulmuştur: "Başkomutan Paraskevopulos, yaveri Pagkalos ve diğer bazı üst düzey subaylar, askeri mızıka ve koro eşliğinde Esperia gemisi ile İstanbul'a hareket edecektir... Çanakkale Boğazı girişinde bir Yunan savaş gemisi Esperia'yı bekleyecek ve Galata'ya kadar eşlik edecektir. Paraskevopulos ve beraberindekiler Galata'ya çıkacaklardır... İstanbul Rumlarının başkomutanı karşılama töreninin, Türk yetkililerin önlemlerine rağmen İstanbul tarihi açısından benzersiz olacağı ifade edilmektedir. Başkomutanın ilahlaştırılması beklenmektedir."³⁷ Yunan basınının üzerinde durduğu bir diğer konu, Paraskevopulos'un İstanbul'daki karşılama programının, 1919 Şubat'ında İstanbul'a gelmiş olan İngiliz General Allenby'ninki³⁸ ile aynı olacağı ve İstanbul'daki Yunan askeri misyonunun da karşılama töreninde hazır bulunacağıdır.³⁹

³⁴ Γρηγορίαδης [Grigoriadis], *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας [Çağdaş Yunanistan Tarihi]*, s. 250-252.

³⁵ Κώστας Χατζηαντωνίου [Kostas Hacıantoniyu], *Νικόλαος Πλαστήρας [Nikolaos Plastiras]*, Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Ιωλκός [Íolkos Yayınları], 2006, s. 48-54.

³⁶ "Patrikhanenin Bayrağı Meselesi", *Yenigün*, 17 Ocak (Kânunusani) 1919, s. 2.

³⁷ "Η Σημερινή Αναχώριση του Αρχιστράτηγου δια Κωνσταντινούπολιν [Başkomutanın Bugün İstanbul'a Hareketi]", *Έθνος [Ethnos]*, 27 Μάρτιου [Mart] (14 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 2.

³⁸ Meral Balci, "İngiliz General Allenby'nin Filistin ve Suriye'deki Faaliyetleri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (2019), s. 69.

³⁹ "Και Ελληνικόν Απόσπασμα εις την Υποδοχήν του Παρασκευόπουλου [Başbakanın Kabulünde Yunan Askeri Misyonu]", *Έθνος [Ethnos]*, 30 Μάρτιου [Mart] (17 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 2.

Görsel 2: Paraskevopoulos'un İstanbul'da bulunduğu dönemde General Franchet d'Esperey'i ziyareti esnasında çekilmiş fotoğraf.

Paraskevopoulos 30 Mart 1919 tarihinde Galata'ya çıktığında, İstanbul'da görevli tüm Yunan subayları, başlarında Albay Katehakis olduğu halde dizilmiş olarak kendisini karşılamışlardır. Bir silahlı İngiliz birliği tarafından selamlanmış olan Paraskevopoulos, şehirdeki işgal kuvvetleri temsilcileri tarafından karşılanmıştır. Franchet d'Esperey tarafından kendisine verilmiş bir Fransız arabasıyla kalacağı Pera Palas'a yöneldiğinde, Paraskevopoulos'un ifadesiyle, "Binlerce kişi yaşasın nidaları ile Yunan başkomutanı selamlıyor ve fanatik Rum nüfus, gösterilerde bulunuyordu." Paraskevopoulos kalabalık sebebiyle güçlüklerle ilerleyebilmiş ve her yerden arabasının üzerine çiçekler atılmıştır. Yol güzergâhı üzerindeki evlerin mavi beyaz bayraklarla süslü olduğunu gördüğündeki şaşkınlığını ise "Atina'da ulusal bayramlarda dahi bu kadar bayrağı görmek mümkün olmazdı." cümlesiyle ortaya koymuştur.⁴⁰ Yunan başkomutanın İstanbul'daki kabulüne ilişkin bir haberde, karaya çıktığında Yunan Millî Marşı'nın çalındığı üzerinde durulmuştur. Haberden öğrendiğimize göre Pera Palas'ın merkez kapısı, sonrasında patrikhaneyi korumakla görevlendirilmiş olan⁴¹ Giritli Yunan jandarmaları ile müttefik ve Osmanlı emniyet güçleri tarafından korunmuştur.⁴² Türk kamuoyunun tepkisine sebep olmuş bu jandarmalar, 22 Mart'tan itibaren sorumluluklarını üstlenmişlerdi ve Beyoğlu'nda bir binaya yerleştirilmişlerdi.⁴³

⁴⁰ Λεωνίδας Παρασκευόπουλος [Leonidas Paraskevopoulos], *Αναμνήσεις 1896-1920 [Hatıralar 1896-1920]*, Τόμος [Cilt]: 2, Αθήνα [Atina]: Βιβλιοπωλείο Λαβύρινθος [Lavirinthos Kitapçısı], 2020, s. 43-54.

⁴¹ "Εγκατεστάθη εις τα Πατριαρχεία Κρητική Χωροφυλακή [Girit Jandarması Patrikhaneye Yerleşti], *Έθνος [Ethnos]*, 8 Απριλίου [Nisan] (26 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 2.

⁴² "Ο Αρχιστράτηγος Έφθασεν εις Κωνσταντινούπολιν [Başkomutan İstanbul'a Ulaştı], *Έθνος [Ethnos]*, 2 Απριλίου [Nisan] (20 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 2.

⁴³ "Το Τουρκικό Διακοινωθέν δια τον Εορτασμόν της 25ης Μαρτίου [25 Mart Kutlaması ile İlgili Türk Notası], *Έθνος [Ethnos]*, 29 Μάρτιου [Mart] (16 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 3.

Yunan Başkomutan Paraskevopulos'un İstanbul'daki ilk ziyareti, Yunan askeri misyonunun bürolarına olmuştur. Paraskevopulos'un ifadesiyle burada bulunduğu esnada Beyoğlu'ndaki tramvay ve araba trafiği kesilmiş, kendisi dışarı çıkarak halktan dağılmasını istediye de bunda başarılı olamamıştır. İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanlarıyla görüşen Paraskevopulos'un İstanbul'daki en ses getiren ziyareti, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne olmuştur. Paraskevopulos patrikhaneyi ziyaretinde karşılaştığı manzarayı aşağıdaki cümlelerle tasvir etmiştir:

“Şehrin her yerinden, uzak mahallerden dahi gelenler, Yunanistan'ın temsilcisini görebilmek için sabah erken saatlerden itibaren yolları doldurmuşlardı... Fener'e çıkan yollar, hatta çatılar, sütunlar ve ağaçlar, her sınıftan sayısız Rum ile kaplanmıştı. Tüm evler ve dükkânlar bayraklarla süslenmişti... Zafer takları oluşturulmuş ve patrikhane önüne Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un resmi asılmıştı. Yol boyunca binlerce kız ve erkek öğrenci dizilmişti. Hepsinin ellerinde defne ve bayraklar vardı. Burada en güzel ton, Rum okullarının beyazlar giymiş kız öğrencilerinin üzerlerindeki mavi beyaz şeritler ve kokartlardı. Bunların pek çoğunun elinde Yunan başkomutanın üzerine atılmak üzere çiçekler vardı. Yunan Evzon kıyafetli öğrenciler de az değildi. Öğrencilerin arkasında binlerce kişi vardı. İzci Rum çocukları bazıları el ele tutuşarak, bazıları da hareket halinde düzeni sıkı bir şekilde koruyorlardı.”

Paraskevopulos, Bizans bayrağı çekilmiş olan patrikhanede Sinod ve Karma Millî Meclis üyelerince, Rum cemaatin çeşitli kurum ve kuruluşlarının temsilcilerince karşılanmış ve Patrik Vekili Dorotheos tarafından kutsanmıştır. Paraskevopulos'a hitaben yaptığı konuşmasında Dorotheos, asırlar sonra patrikhaneyi bir Yunan subayının ziyaretinden duyulan sevinçten, bu sevince Hıristiyanlık ve Yunan vatani uğruna can verenlerin de katıldıklarından, bunlar içinde Patrik V. Grigorios'un da bulunduğu söz etmiştir.⁴⁴ Bu hitapta 1821 Mora Ayaklanması ile ilgili bulunarak idam edilen V. Grigorios'un, Dorotheos tarafından sembolleştirildiği dikkat çekmektedir.⁴⁵

Paraskevopulos söz aldığı anda, Yunan dili ve bilincinin kilise içinde korunduğuna temas etmiş, Venizelos'un “Yunan ulusunun düşmanlarına karşı” mücadele başlattığından, mücadelenin çetin geçeceğinden, Paris'te Yunan ulusunun meselelerinin ele alınması sebebiyle müttefiklere güvenilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Paraskevopulos patrikhane kilisesini ziyaret ettiğinde Rum okullarının kız ve erkek öğrencileri tarafından kendisine çiçek buketleri sunulmuştur. Bu ziyareti esnasında

⁴⁴ Παρασκευόπουλος [Paraskevopulos], *Αναμνήσεις [Hatıralar]*, s. 45-55.

⁴⁵ 1821 Mora Ayaklanması ile ilgili bulunarak idam edilen Patrik V. Grigorios'un üç gün darağacında bekletilen cesedinin üzerine patrik olarak yapması gereken işler ile suçu yazılmıştır. Cesedi daha sonra denize atılmış, ancak Rumlar tarafından bulunarak önce Odesa, ardından Atina'ya götürülmüştür. V. Grigorios'un anısına önüne asıldığı patrikhanenin Petro kapısı kapatılmıştır. Seyfi Yıldırım ve Adnan Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, Ankara: KÖKSAY Yayınları, 2020, s. 36-37; İbrahim Erdal, “Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 9/33 (2004), s. 34.

Paraskevopulos, Kayseri Metropoliti Nikolaos'a fakirlere verilmek üzere bin Türk lirası vermiştir.⁴⁶ Paraskevopulos'un patrikhane ziyareti Yunan basın organları tarafından "tarihî ve heyecan verici bir gelişme" olarak yorumlanmıştır.⁴⁷

Görsel 3: Paraskevopulos'un İstanbul'da bulunduğu dönemde müttefik kuvvetleri ziyaretinden bir kare.

Paraskevopulos patrikhane ziyareti sonrasında Rum Mekteb-i Kebiri'ni ziyaret etmiştir. Rum Mekteb-i Kebiri'ne cadde boyunca döşenmiş halılar üzerinde ve söz konusu okul ile Maraşlı Rum Okulu'nun öğrencilerinin söyledikleri marşlar eşliğinde ulaşmış olan Paraskevopulos, söz aldığı okulun Rumlar için önemine işaret etmiştir. İstanbul'da bulunduğu dönemde Paraskevopulos'un ziyaret ettiği bir diğer okul, Zapyon Kız Okulu'dur. Yunan komutan Averof zırhlısını teftiş ve Ermeni Patrikhanesi'ni ziyaret ederek, Zaven'e fakirler için kullanılmak üzere 200 lira vermiştir. Paraskevopulos'un Ermeni Patrikhanesi'ni ziyareti esasen, mütareke döneminde Ermeni ve Hellenlerin, Rum ve Ermeni Patrikhanelerinin sıkı iş birliğini de ortaya koymaktadır.⁴⁸ Yolunu Ayasofya'dan, Balıklı'dan ve Rum Kulübü'nden geçirmiş olan Paraskevopulos, hahambaşı ile de görüşmüştür. Onuruna çaylar ve yemekler verilmiş, bunlara askerî ve siyasi yetkililer, ruhbanlar, Rum cemaatinin kurum ve kuruluşlarının ve İstanbul'daki önde gelen Rum ailelerinin temsilcileri katılmışlardır. Beraberinde götürdüğü askerî mızıkacı ve koro İstanbul Rumlarını coşturmuştur.⁴⁹ Tüm bu gelişmelerin İstanbul'daki

⁴⁶ Παρασκευόπουλος [Paraskevopulos], *Αναμνήσεις [Hatıralar]*, s. 57.

⁴⁷ "Ο Αρχιστράτηγος επί του Αβέρωφ [Başkomutan Averof'ta], *Ἔθνος [Ethnos]*, 3 Απριλίου [Nisan] (21 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 2.

⁴⁸ Ramazan Erhan Güllü, *İstanbul Türklüğünün Muhafazası*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021, s. 43-50.

⁴⁹ Παρασκευόπουλος [Paraskevopulos], *Αναμνήσεις [Hatıralar]*, s. 58-75.

işgal güçlerinin gözleri önünde yaşadıkları düşünülecek olursa, bunların Yunan yetkililerin teşvikleriyle Rumların müttefiklere karşı sergiledikleri gösteriler oldukları anlaşılacaktır.

4. Dorotheos'un Patrik Vekilliği Döneminde Patrikhanenin Girişimleri ve Osmanlı Devleti'yle İlişkileri

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, 28 Kasım (15 Kasım) 1918 tarihli bir genelgeyle yeni müteveli heyetlerinin seçimini ilan etmiştir. Karma Millî Meclis bir ay sonra yerleşim birimlerine genelge göndererek, Rumlardan muhtarlık ve ihtiyar heyetleri için yapılacak seçimlerden uzak durmalarını ve sahip oldukları devlet makamlarından istifalarını istemiştir. Benzer emirler Rum ileri gelenlerine İstanbul'daki Yunan yetkililer tarafından da verilmiştir.⁵⁰ 1919 yılının Ocak ayında Rum okullarında Türkçe eğitim yasaklanmış, ardından Mart ayı içinde Dorotheos'un imzasını taşıyan bir beyanname ile Rum ahalinin bundan böyle Osmanlı tebaası olmadığı, Osmanlı Devleti ile patrikhane arasındaki bütün ilişkilerin kesildiği ilan edilmiştir. 16 Mart 1919 tarihinde "patrikhanenin Yunanistan ile birleştiğinin" açıklandığı muhtıra tüm Ortodoks Rum kiliselerinde okunmuş ve Rumlar tarafından imzalanmıştır.⁵¹ Bu tarihten itibaren Rumlara, Osmanlı pasaportu yerine patrikhane pasaportu verilmiştir.⁵²

Paris Barış Konferansı'na 30 Aralık (17 Aralık) 1918'de sunduğu muhtırayla Kuzey Epir'i, tüm Trakya'yı, Batı Anadolu'yu, On İki Ada'yı ve Kıbrıs'ı talep etmiş olan Venizelos'u desteklemek amacıyla Dorotheos, otuz kişilik heyetiyle birlikte 1919 yılı Mart ayı içinde İstanbul'dan Paris'e hareket etmiştir. Londra'yı da ziyaret eden Dorotheos, Rumlar adına İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İtalya ve Yunanistan temsilciliklerine muhtıralar sunmuş, Ayasofya'nın da kiliseye dönüştürülmesi için yardım istemiştir. Yunan basın organları Yunan Başkomutan Paraskevopoulos'un ziyaretinden birkaç gün sonra Dorotheos'un Paris'te dile getirdiği, "İstanbul Hellenlere verilmelidir. Bu, Wilson ilkelerine göre böyle olmalıdır. Çünkü Hellenizmin kalbidir... Eğer Türk idari birimlerini, 200 bin Türk devlet memurunu, askerî kuvvetleri, polis ve jandarmayı ayıracak olursanız İstanbul'da Türklerden herhangi bir iz kalmayacaktır."⁵³ cümlelerine yer vermişlerdir. Paris'ten sonra uğradığı Atina'da Dorotheos'a Yunan Hükümeti tarafından nişanlar verilmiş ve onuruna ziyafetler düzenlenmiştir.⁵⁴

⁵⁰ Καμούζης [Kamuzis], "Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμίων της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]", s. 153.

⁵¹ Güllü, *İstanbul Türklüğünün Muhafazası*, s. 52-53.

⁵² Yıldırım ve Sofuoğlu, *İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 109.

⁵³ "Ο Σεβ. Τοποτηρητής δια την Ελληνικότητα της Κων/πόλεως [Saygıdeğer Patrik Vekili İstanbul'un Yunanlılığı Hakkında]", *Έθνος [Ethnos]*, 4 Απριλίου [Nisan] (22 Μάρτιου [Mart]) 1919, s. 2.

⁵⁴ Yıldırım ve Sofuoğlu, *İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 122-123.

Paris Barış Konferansı'na gerek patrikhane, gerekse Venizelos tarafından sunulmuş olan Rum nüfusla ilgili istatistiklerin, herhangi bir nüfus sayımına dayanmadıklarının altını çizmek gerekir.⁵⁵ Unutmamak gerekir ki patrikhane, Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ni ortaya çıkaran 1919 yılının Ekim-Aralık ayları içerisinde gerçekleştirilen seçimlerde⁵⁶ Rumların oy kullanmamaları yönünde tavır almıştır. Venizelos'un arşivinde yer alan, Kanellopulos tarafından Yunan Dışişleri Bakanı Politis'e gönderilmiş olan 22 Eylül (9 Eylül) 1919 tarihli telgrafta, bazı yerleşim birimlerinde Türk yetkililer tarafından muhtarlara Rumların da seçmen listelerinin hazırlanması konusunda baskılar yapıldığı, bu konunun patrikhaneye bildirildiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine patrikhane organlarınca "tehcir ve yer değiştirmeler sebebiyle Rumların sayıları azaldığından dolayı" seçimlere katılmamaları kararı alınmış ve Rum muhtarlara liste hazırlamamaları emredilmiştir.⁵⁷ Bir diğer ifadeyle patrikhanenin cemaatinin seçimlerden uzak durmasını istemesinin sebebi, Paris Barış Konferansı'na sunduğu ve Venizelos tarafından sunulmuş olan vilayetlerdeki Rum nüfusla ilgili istatistiklerdeki hataların, aslında yalanların seçimler için hazırlanacak listeler vesilesiyle gözler önüne serilecek olmasıdır.

Esasen Venizelos'un arşivinde yer alan belgelerden, patrikhane giderleriyle ruhban, patrikhane çalışanları ve memurlarının maaşlarının Yunan devleti tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. İstanbul'dan gönderilmiş olan bu tip telgraf ve belgeler incelendiğinde öncesinde patrikhane harcamalarının karşılanmadığından yakınıldığı ve devamında Venizelos'tan patrikhanenin ödeneğini artırmasının istendiği görülmektedir.⁵⁸ 1919 yılının Ağustos ayında Venizelos'a gönderilmiş bu telgraflardan birine Dorotheos ile birlikte Erdek, İzmit, Enez, Vize, Silivri, Kırkkilise (Kırklareli), Çorlu ve Çanakkale metropolitleri de imza atmışlardır.⁵⁹ 12 Ocak 1920 (30 Aralık 1919) tarihli telgrafiyle patrikhane, maaşların iki katına çıkarıldığı beyanı üzerine Venizelos'a teşekkür etmiştir.⁶⁰ Kanaatimizce bu durum patrikhanenin Venizelos'un siyasetine bağlılığına ve Osmanlı idaresi ile ilişkilerini asgariye indirmesine de açıklık getirmektedir.

Döneme ait Venizelos'un arşivindeki patrikhaneye ilgili diğer belgeler incelendiğinde, bunların bir kısmında Anadolu'da Türkler tarafından Rum nüfusa saldırıldığına ve Rum mallarını yağmaladıklarına dair iddiaların dile getirildiği görülecektir. Bu iddialar

⁵⁵ Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, Çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998, s. 90-100.

⁵⁶ Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 164-174.

⁵⁷ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 023-58.

⁵⁸ *Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ) [Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 02-201; 02-201-1; *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 026-56.

⁵⁹ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 022-58.

⁶⁰ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 025-98.

patrikhanenin Rum nüfustan aldığı şikâyetlere dayandırılmıştır.⁶¹ Bu tip iddialarla Paris ve Londra'daki çevreler Türklere karşı kışkırtılmak istenmiştir.⁶² Patrikhane, Ermeni temsilcilerle birlikte önceki dönemde tehcir edilenlerin mülklerinin iadesi konusunda da aktif bir siyaset izlemiştir. Bu konuda İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından Osmanlı Hükümeti'ne baskı uygulanmasını talep etmiş,⁶³ Amerikan heyeti gibi temsilcileri kanalıyla temas kurduğu çeşitli heyetlere güya Trakya'nın Yunanistan ile birleşmek istediğini ve Batı Anadolu kıyılarının Hellen karakter taşıdığını dile getirmiştir.⁶⁴ Yunan ordusunun İzmir'e çıkarılması sebebiyle müttefiklere teşekkür etmeyi de ihmal etmemiştir.⁶⁵ Oysa Rumlar, bütün Osmanlı vilayetlerinde azınlık teşkil etmekteydiler.⁶⁶ Kaldı ki Batı Anadolu'daki ilk işgallerden itibaren Evzonlarla birlikte yerli Rumların Türklere ait ev ve dükkânları yağmaladıklarını,⁶⁷ hatta çalınan malların yasal olmayan bir şekilde ihracının engellenmesi adına bir savaş gemisine Sakız ve Çeşme arasında hareket halinde olmasının emredildiğini bizzat İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Steryadis itiraf etmiştir.⁶⁸

Islahat Fermanı'ndan sonra Osmanlı topraklarında cemiyet, uhuvvet, birlik ve ocak adı altında bazen fukaralara yardım, bazen de eğitime destek faaliyeti yürüten pek çok Rum derneği kurulmuştu. Öyle ki 1920 yılında İstanbul'da 500'e yakın Rum cemiyeti olduğundan söz edilmektedir.⁶⁹ Bu cemiyetler Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra siyasi amaçlarla faaliyet göstermeye başlamışlardır. Örneğin bu cemiyetler içinde en ünlüsü ve en önemlisi olan "Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (DRCE) [Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως]" Başkanı Minas Avthentopulos, 20 Mart 1919 tarihinde Yunan Başkomutanı Paraskevopoulos'a hitap ettiğinde Yunan (Hellen) ulusunun ikiz silahlarının süngü ve yazı (kalem) olduğuna temas etmiştir. Bu ikisinin asırlarca mucizeler gerçekleştirdiklerini, bu günlerde de ulusun kurtuluşu için birlikte çalışarak zaferi sağlayacaklarını dile getirmiştir.⁷⁰

Megali İdea ile akrabalıklarını açık etmiş bu cemiyetler yanında daha da önemlisi, mütareke döneminde ayrılıkçı faaliyetler yürüten yeni cemiyetlerin de tesis edilmesidir.

⁶¹ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 018-9.

⁶² Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 024-90.

⁶³ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 021-98.

⁶⁴ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 022-99.

⁶⁵ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 018-151.

⁶⁶ Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, çev. İbrahim Onsunoglu, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005, s. 55.

⁶⁷ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 018-153.

⁶⁸ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 019-1.

⁶⁹ Κυριακή Μαμώνη [Kiryaki Mamoni], "Εισαγωγή στην Ιστορία των Συλλόγων Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Cemiyetlerinin Tarihine Giriş]", *Περιοδικό Μνημοσύνη [Mnimosini Dergisi]*, 11 (1988-1990), s. 212-214.

⁷⁰ Ματούλα Κουρουπού [Matula Kurupu], "Μορφές Κοινωνικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης του Μικρασιατικού Ελληνισμού - Το Φαινόμενο των Συλλόγων [Anadolu Rumlarının Toplumsal ve Siyasal Örgütlenme Biçimleri - Dernekleşme Olgusu]", *Περιοδικό Η Λέξη [Leksi Dergisi]*, 112 (1992), s. 925.

Kanaatimizce bu cemiyetler içinde 1919 yılında İstanbul’da kurulmuş olan Mavri Mira (Kara Kader) Cemiyeti’nin yeri ayrı bir öneme haizdir. Patrik Vekili Dorotheos’un liderliğinde bu cemiyet Venizelos’un direktifleriyle hareket etmiş, Rumların ve Yunan hükûmetinin nakdî yardımları ile büyümüştür. Cemiyet tarafından okul ve kiliseler silah ve cephane depolamak için kullanılmıştır. Rum Salib-i Ahmer Cemiyeti, Rum Muhacirin Cemiyeti, Kordos Cemiyeti⁷¹ ve Rum izci örgütleri de bu cemiyete bağlı olmuşlardır. Yunan ve Osmanlı vatandaşı Rum ihtiyat subayları tarafından eğitilen Rum izciler, askerliğe hazırlanmışlardır.⁷² Rumlar tarafından İstanbul Bakırköy’de Nea Zoi (Yeni Hayat) Cemiyeti teşkil edilmiştir.⁷³

İÖ’ye mensup Georgios Sotropas, Nikolaos Makridis, Kiriyaokos Gkyokas ve Stefanos Narlis⁷⁴ öncülüğünde faaliyet gösteren ve 1919’da İstanbul’da kurulmuş olan “İstanbul Millî Birliği [Εθνικός Σύνδεσμος Κωνσταντινουπόλεως]” Sevr Antlaşması’nın imzalanmasından kısa bir süre önce Venizelos’a teşekkürlerin ifade edildiği bir bildiri hazırladığında, bildirin altında kendisi ile birlikte İstanbul’daki 117 Rum kuruluşunun da imzaları yer almıştır.⁷⁵ Kaldı ki birlik kurulur kurulmaz tüm Rum kurum ve kuruluşları ile işbirliğine gitmiştir. Birlik dört ay DRCE’nin çatısı altında faaliyet gösterdikten sonra Beyoğlu’nda bir daireye yerleşmiştir.⁷⁶

⁷¹ Ö. Kürşad Karacagil, “Bir Yunan Gizli Cemiyeti: Kordos”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 207 (2013), s. 456.

⁷² Hülya Toker, *Mütareke Dönemi İstanbul Rumları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2004, s. 169-182.

⁷³ Toker, *Mütareke Dönemi İstanbul Rumları*, s. 207.

⁷⁴ Georgios Sotropas, Nikolaos Makridis, Kiriyaokos Gkyokas ve Stefanos Narlis’in İstanbul Örgütü mensubu olduklarını görmek için Bkz. Σουλιώτης-Νικολαΐδης [Suliotis-Nikolayidis], *Οργάνωσις Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Örgütü]*, s. 221, 226 ve 228.

⁷⁵ Καμούζης [Kamuzis], “Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]”, s. 155-156.

⁷⁶ Εθνικός Σύνδεσμος εν Κωνσταντινούπολη [İstanbul Millî Birliği], *Έκθεσις των Πεπραγμένων κατά το Έτος 1919-20 [1919-20 Yıllarında Faaliyetlerin Raporu]*, Κωνσταντινούπολη [İstanbul]: Τύποις Α. Κορομηλά [A. Koromila Basımevi], 1920, s. 8-9.

Görsel 4: Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi binası

Kamuzis söz konusu gelişmelerle ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır: “Babıali ile ilişkilerin kesilmesi aşamalı olarak devlet içinde devlet oluşturulması hedefine ve Venizelos’un İstanbul için gelecekteki hedeflerine hizmet etmekteydi. Yunan Başbakan, Osmanlı başkentinin uluslararası bir devlete dönüşmesini, padişahın ve Osmanlı yetkililerinin İstanbul’dan uzaklaştırılmaları halinde bunun bir Rum devletine dönüşebileceğini düşünmekteydi. Bu sebeple Rumları, Osmanlı Hükümeti’ni yok saymaya ve patrikhanenin Babıali’yi sadece de facto olarak tanımasına yönlendirmiştir.” Buna paralel patrikhanenin Rumların toplantılar tertiplenmeleri, Paris Barış Konferansı’na muhtıralar göndermeleri yönünde sözlü talimatlar verdiğine, bundaki en önemli amacın ise birleşmeyi Rum halkının istediğini göstermek olduğuna işaret etmektedir. Kamuzis’e göre bu plan Yunan Yüksek Komiserliği ve Karma Millî Meclis’in iş birliğiyle uygulamaya konulmuş, İstanbul Rum halkı da “İttihatçıların sert önlemleri sebebiyle dışlandıklarından ve bir önceki ruhban liderlerin edilgen tutum izlemeleri sebebiyle hayal kırıklığına uğramış olduklarından dolayı en baştan itibaren bu yeni siyaseti hoş karşılamış, İstanbullu Rum aydınlar ve basın bu düşüncüyü desteklemişlerdir.” Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan itibaren konuşmalarda, şiirlerde, gazetelerdeki makalelerde Yunan tarihi ve ideolojisine dair klişelerin tekrarı, cemaatin “yeni idaresinin siyasi tercihlerinin” Rum halkı tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. İstanbullu Rum liderlerin Venizelos ve siyasetine bağlılığının ciddi tehlikeler

barındırdığına ve Rum cemaati kentlin Müslüman nüfusuyla karşı karşıya getirdiğine de dikkat çeken Kamuzis şöyle demektedir: “Bu, Yunanistan’ın İzmir’e çıktığı andan itibaren çok daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır... Yunanlıların İzmir’e çıkmasına karşı İstanbul’da gerçekleştirilen mitinglere, Türk milliyetçilerin başarılarına, müttefiklerin uyarılarına ve Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin aldığı tüm önlemlere rağmen Rumlar, ulusal hislerini açık bir şekilde ifade etmeye devam etmişlerdir.”⁷⁷

5. Yunanistan’da Kasım 1920 Seçimlerinin İstanbul Rumları Üzerindeki Etkisi ve İstanbul Savunması’nın [Αμυνα Κωνσταντινουπόλεως] Teşkili

İstanbul Rumları, Yunan ordusunun Osmanlı topraklarındaki ilerleyişine paralel Venizelos’a bağlılıklarını daha fazla göstermeye ve onun lehine gösterilerde bulunmaya başlamışlardır. Örneğin Venizelos’un isim günü kutlamasını⁷⁸ fırsat bilen Rumlar, 28 Aralık (15 Aralık) 1919 tarihinde İstanbul’un tüm kiliselerinde Yunanistan başbakanı için şükran ayinleri gerçekleştirmişlerdir. Bunlardan Beyoğlu Panagia (Panayia) Kilisesi’ndeki ayin bizzat Patrik Vekili Dorotheos tarafından idare edilmiştir. İstanbul’daki Yunan Yüksek Komiserliği’ne gelen Rum kuruluşlarının mütevelli heyetleri ve cemiyet yönetim kurulu üyeleri Venizelos’a iyi dileklerinin Yüksek Komiserlik vasıtasıyla iletilmesini istemişlerdir. Aynı amaçla Ermeni patriği ve hahambaşı da Yüksek Komiserliği ziyaret etmişlerdir. Akşam üzeri Lidorakis tiyatro grubu tarafından Yunan milliyetçiliğinin işlendiği bir tiyatro oyunu sergilenmiş ve aynı günün akşamında DRCE’de “şenlikli” bir kutlama gerçekleştirilmiştir.⁷⁹

Yunan ordusunun 22 Haziran 1920’de Milne Hattı’ndan taarruza geçmesi İstanbul Rumlarını Venizelos lehine daha büyük tezahüratlara sevk etmiş, örneğin 27 Haziran (14 Haziran) 1920’de Taksim’de Yunan ordusu için debdebeli bir kutlama gerçekleştirilmiştir. Bu kutlamada Yunan diplomatlar, Patrik Vekili Dorotheos ve Rum cemaatin ileri gelenleri hazır bulunmuşlar, Evzon ve eski Yunan kıyafetleri giyinmiş olan Rum gençleri Yunan folklor oyunları sergilemişlerdir. Venizelos ile birlikte Yunanlıların diğer millî lider ve kahramanlarının resimleri satılmış, sonrasında son derece heyecanlı olan kalabalığa Venizelos’un 1919 Aralık’ında Atina’ya gelişinde halk tarafından karşılanışına ilişkin film izletilmiştir. Bunu Rum izcilerin resmigeçidi takip etmiş, kutlamanın sonunda Venizelos’un bir fotoğrafı, yanında Yunan Kızılhaçı’na mensup bir hemşire ve bir Evzon olduğu halde havai fişekler eşliğinde yükseltilmiştir. Bundan birkaç gün sonra *Patris* gazetesinde, Taksim’deki Rum izcilerin sadece Rum halkı ve Yunan

⁷⁷ Καμούζης [Kamuzis], “Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμίων της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]”, s. 153-155.

⁷⁸ Ortodoks Hıristiyanlıkta isim günleri, isimlerin yılın günlerine yayılarak o adı taşıyanlarla birlikte kutlanmasıdır. “Eleftherios”ların isim günü 15 Aralık’tır. 1919 yılında Jülyen takvimle 15 Aralık’ta kutlanan Venizelos’un isim günü, Gregoryen takvimle 28 Aralık’a karşı gelmektedir. “Greek Name Days”, son güncelleme 12 Mayıs 2022, https://www.giortes.gr/data/eortes/eortes_december.php

⁷⁹ “Ο Παναγυρισμός της Εορτής του Βενιζέλου εις την Κων/πολιν [Venizelos’un İstanbul’daki Yortusunun Şenliği]”, *Πάτρις* [Patris], 31 Δεκεμβρίου [Aralık] (18 Δεκεμβρίου [Aralık]) 1919, s. 2.

yetkililer üzerinde değil, müttefik yetkililer üzerinde de büyük etki yarattıklarına dair bir haber yer almıştır. Kalabalıktan Venizelos, Yunanistan ve müttefikler lehine tezahüratlar işitilmiştir.⁸⁰

25 Ekim (12 Ekim) 1920 tarihinde Yunan Kralı Aleksandros'un vefatı Venizelos'u zor durumda bırakmış ve seçim kararı vermeye itmiştir.⁸¹ Gerçekleştirilecek seçimlerde oy kullanmak üzere İstanbul Rumlarının bir kısmı vapurlarla Yunanistan'a gönderilmişlerdir.⁸² 14 Kasım (1 Kasım) 1920'de seçimler son derece sert bir ortamda gerçekleşmiş ve muhalefet seçimleri önemli bir farkla kazanmıştır. Venizelos ve partisi, toplam 369 sandalyenin ancak 118'ini (%32'sini) alabilmişlerdir.⁸³ Seçimlerin ardından Venizelos, Yunanistan'ı terk etmiştir.⁸⁴ Venizelos'un seçim yenilgisi Rumları şaşırmanın da ötesinde paniğe sevk etmiştir. Bu olgu, İstanbul Rum cemaatinin siyaseti açısından da önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

22 Kasım (9 Kasım) 1920 tarihinde Rum ileri gelenleri, çeşitli siyasi kurumlar ve meslek kuruluşlarının, cemiyetlerin temsilcileri, basın organlarının sahipleri DRCE çatısı altında uzun bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Toplantının amacı Atina'nın yeni hükûmetine karşı İstanbul Rum cemaatinin alacağı tutumu belirlemektir. Toplantıda Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin güçlendirilip desteklenmesine, Yunanistan'ın seçim sonuçlarıyla ilgili büyük devletlerin yüksek komiserliklerine itiraz mektupları gönderilerek Venizelos'a oy vermeyenlerin azınlıkta olduklarının ve 1916 yılında Selanik'teki gibi bir harekete niyetli olduklarının beyan edilmesine karar verilmiştir. Toplantıya katılanlar, "Ulusun büyük kurtarıcısına [Venizelos'a] bağlılık yemini" etmişlerdir.⁸⁵ Burada Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın İtilaf devletlerinin yanında yer alması amacıyla 1916 Ağustos'u itibarıyla Venizelist subaylar tarafından Selanik'te "Ulusal Savunma [Εθνική Άμυνα]" adını alacak olan bir ayaklanma gerçekleştirildiğini hatırlatmamız gerekir.⁸⁶

⁸⁰ "Συνεχίζονται τα Μαρτύρια των Ελληνικών Πληθισμών [Rum Nüfusun Çileleri Devam Ediyor]", *Πάτρις [Patriş]*, 30 İουνίου [Haziran] (17 İουνίου [Haziran]) 1920, s. 3.

⁸¹ Γεώργιος Θ. Γιαννόπουλος [Georgios Th. Yannopoulos], *Από το Νέστο ως το Σαγγάριο [Karasu'dan Sakarya'ya]*, Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Ελληνική Ευροεκδοτική [Elliniki Evroekdotiki Yayınları], 1987, s. 137-141.

⁸² Toker, *Mütareke Dönemi İstanbul Rumları*, s. 280.

⁸³ Gunar Hering, *Τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936 [Yunanistan'da Siyasi Partiler 1821-1936]*, Τόμος [Cilt]: 2, Αθήνα [Atina]: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζης [Ethniki Trapeza Kültür Kurumu], 2004, s. 949-952.

⁸⁴ "Η Χθελινή Αποχώρις του κ. Βενιζέλου [Bay Venizelos'un Dünkü Ayrılışı]", *Εμπρός [Embros]*, 18 Νοεμβρίου [Kasım] (5 Νοεμβρίου [Kasım]) 1920, s. 3.

⁸⁵ Καμούζης [Kamuzis], "Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]", s. 157-158.

⁸⁶ Kısa bir tereddütten sonra Venizelos, Ulusal Savunma Hareketi'ne liderlik etmeye karar vererek Selanik'e gitmiştir. Bu dönemde Yunan toplumu büyük bir bölünmüşlük yaşamış ve hareketin neticesi Yunan Kralı Konstantin'in 1917 yılı Haziran'ında Yunanistan'ı terk etmesi olmuştur. Ayrıntılar için Bkz. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, İstanbul: Derlem Yayınları, 2010, s. 98-106.

Toplantıda alınan bir diğer karar, yeni durumu değerlendirmek üzere önde gelen beş Rum basın organının (*Proodos, Hronos, Proia, Neologos, Tahidromos*) müdürleri ve İstanbul'daki çeşitli Rum kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden bir heyet teşkil edilmesidir. On iki kişiden oluşan bir heyet "Ulusal Savunma Heyeti [Επιτροπή της Εθνικής Αμύνης]" adını almıştır. Bu heyet döneme ait belgelerde "Ulusal Savunma [Εθνική Άμυνα]", "Savunma Heyeti [Επιτροπή της Αμύνης]", "Savunma [Άμυνα]" veya "İstanbul Savunması [Άμυνα Κωνσταντινουπόλεως]" olarak isimlendirilebilmiştir. Biz yazımızda İstanbul Savunması (İS) isimlendirmesini kullanacağız. Heyet üyeleri Aleksandros Vutiras, Aleksandros Pappas, Georgios Arvanitidis, İoannis Kehayoglu, İ. Filikos, Leonidas İyasonidis, Konstantinos Spanudis, Nikolaos Margaritis, Aristodimos Kaloteos, Aristoklis Egidis, Konstantinos Makridis ve K. A. Gerardos'tur. İyasonidis heyette Pontusçuları temsilen yer almıştır.⁸⁷ Heyette yer alan Aleksandros Vutiras, Aleksandros Pappas, İoannis Kehayoglu, Konstantinos Spanudis ve Nikolaos Margaritis İÖ mensuplarıdır.⁸⁸ 1 Aralık (18 Kasım) 1920 tarihinde İS Venizelos'a hitaben kaleme almış olduğu muhtıradan, "Hellenizmin büyük başkentinden" kendisinin her türlü mücadelesi için gereken tüm fedakârlıkların yapılacağını açıklamıştır.⁸⁹

Seçimden yeni çıkan Yunan hükûmeti Konstantin'in yeniden tahta getirilmesi için halk oylamasına gidilmesine karar vermiştir. Bu karar müttefik devletlerin tepkisine sebep olmuştur. Yüksek Komiser Kanelleopulos, Yunan Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafında İstanbul Rumlarının Konstantin'in tahta getirilmesinin yıkıma sebep olacağından korktuklarını bildirmiştir. Tüm bu tepkilere rağmen Kral Konstantin 19 Aralık 1920'de Yunanistan'a geri dönmüştür.⁹⁰ Konstantin'in geri dönüşü, Antivenizelist hükûmet tarafından Anadolu'daki Yunan ordusunun yeniden yapılandırılması⁹¹ ve ordudaki Venizelist subayların ihracıyla bir grup subayın İstanbul'a sığınmasına ve İS'e katılmasına sebep olmuştur. Bunlar içinde en önemli isimler Dimitris İoannu, Epaminondas Zimvrakakis, Konstantinos Mazarakis, Georgios Kondilis ve Georgios Katehakis'tir. Katehakis'in yürüttüğü İstanbul'daki Yunan askerî misyonunun komutanlığına seçimlerden sonra Kuçis atanmıştır. İstanbul'daki gelişmeleri değerlendiren Kamuzis'e göre farklı kaynaklarda sayıları 60 ila 500 arasında verilen, ancak genelde 150 kadar oldukları üzerinde uzlaşılan bu subaylar Pera Palas'a yerleşmişlerdir.⁹²

⁸⁷ Καμούζης [Kamuzis], "Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμίων της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]", s. 158-159.

⁸⁸ İstanbul Örgütü mensupları listesi için Bkz. Σουλιώτης-Νικολαΐδης [Suliotis-Nikolayidis], *Οργάνωση Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Örgütü]*, s. 219-230.

⁸⁹ Καμούζης [Kamuzis], "Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμίων της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]", s. 159.

⁹⁰ Χαράλαμπος Δ. Τριανταφυλλίδης [Haralambus D. Triantafillidis], *Η Μικρασιατική Εκστρατεία και το Ημερολόγιον Ενός Οπλιτού [Anadolu Harekâtı ve Bir Silâhsorun Günlüğü]*, Βιβλίον Πρώτον [Birinci Kitap], Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Δωδώνη [Dodoni Yayınları], 1984, s. 60-64.

⁹¹ Χρ. Εμ. Αγγελομάτης [Hr. Em. Aggelomatis], *Χρονικό Μεγάλης Τραγωδίας [Büyük Trajedinin Tarihi]*, 2i Έκδοση [2. Baskı], Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Εστία [Estia Yayınları], 1971, s. 108-110.

⁹² Καμούζης [Kamuzis], "Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμίων της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]", s. 160.

Venizelist subayların gelişiyle İS başka bir boyut kazanmıştır. Ancak Venizelist subayların İstanbul'a sığınmaları Yunanistan'ın Anadolu Harekâtı'na yönelik tarih kitaplarında veya döneme ilişkin hatıratlarda çoğu kez eleştirilmiştir. Örneğin Anadolu Harekâtı'nda bulunmuş bir kurmay subay olan Spiridonos, İstanbul'a kaçan ve içlerinde generallerin de bulunduğu bu subayların akıl almaz davranışıyla Yunan ordusunun prestijinin sarsıldığına dikkat çekmiştir. Spiridonos'a göre bunlar İstanbul Rumlarının yardımlarıyla yaşamışlar ve "dostun, düşmanın alaylarına sebep olmuşlardır." Kaldı ki çoğu ordunun en deneyimli subaylarıdır.⁹³

Arşiv belgeleri incelendiğinde, İstanbul'a sığınmış Yunan subayları arasında bir rekabet yaşandığı da anlaşılmaktadır. Örneğin Zimvrakakis, Venizelos'a gönderdiği 1 Ekim (18 Eylül) 1921 tarihli telgrafında Kondilis ve Argiropulos'un davranışlarına katlanamadığını ifade etmiştir. Kondilis ve Argiropulos'u ianede toplanan parayı kullanmak, ayrıca entrikacı ve kibirli olmakla suçlamıştır.⁹⁴ Kondilis İstanbul'da *Proia* gazetesinde yayınlanan makaleleri ile de Venizelos'un geri dönmesi için Yunan hükûmetini istifaya çağırması, hatta Yunan askerlerinin ayaklanmasını istemiştir. Vurças'a göre Kondilis'in makalelerinden Türkler yararlanmış, hatta bunları uçaklarla Yunan hatlarına atmışlardır.⁹⁵ Diğer taraftan arşivlerdeki belgelerden Kondilis'in İstanbul ve Anadolu'daki gelişmelerle ilgili Venizelos'u bilgilendirdiği anlaşılmaktadır.⁹⁶

6. Meletios Metaksakis'in Patrik Seçilmesi

Patrik Vekili Dorotheos'un propaganda amacıyla gittiği Londra'da ani bir kalp krizi sebebiyle 19 Mart (6 Mart) 1921'de vefat etmesi üzerine⁹⁷ yeni patrik vekili olarak Kayseri Metropolitisi Nikolaos atanmıştır.⁹⁸ 25 Nisan (12 Nisan) 1921 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere Patrik Vekili Nikolaos, Venizelos'a iyi dileklerde bulunup fotoğrafını göndermiştir.⁹⁹ Bir diğer ifadeyle Rum cemaat üzerindeki etkisini bildiği Venizelos ile temas kurmuştur. Bu atama Osmanlı yasalarına aykırı olarak gerçekleştiği gibi yeni seçilen patrik vekili Osmanlı Devleti'ne de bildirilmemiştir. Nikolaos'un patrik vekilliği Dorotheos'un çizgisinde devam etse de onun döneminde Yunan ordusu Türk ordusu karşısında yenilgiye uğramıştır.¹⁰⁰ Patrikhane konusunda kitap yazmış olan Mamalos'un

⁹³ Γεωργ. Λ. Σπυρίδωνος [Georgios L. Spiridonos], *Πόλεμος και Ελευθερία [Savaş ve Özgürlük]*, Αθήνα [Atina]: 1957, s. 108.

⁹⁴ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 316-13.

⁹⁵ Χρήστος Βουρτσάς [Hristos Vurças], "Γεώργιος Κονδύλης (1879-1936): Ο Στρατιώτης που Έγινε Αντιβασιλέας [Georgios Kondilis (1879-1936): Kral Naibi Olan Asker]", *Μεταπτυχιακή Διατριβή [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]*, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου [Peloponnes Üniversitesi], 2021, s. 55-56.

⁹⁶ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 317-21; 317-44.

⁹⁷ Yıldırım ve Sofuoğlu, *İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 157-159.

⁹⁸ Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1918-1923)*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001, s. 130.

⁹⁹ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 316-02.

¹⁰⁰ Toker, "Mütareke Dönemi İstanbul Rumları", s. 286-291.

ifadesiyle “Siyasi ve askeri alanda ortaya çıkmaya başlayan belirsiz ortam, Yunanistan ile olan ortak hedeflerden uzaklaşma ve bir kilise liderine duyulan açık ihtiyaç Fener’i patrik seçimi kararına itmiştir.”¹⁰¹

Atina hükûmeti Meletios Metaksakis’in patrikliği arzu etmese de seçimlerden önceki akşam Venizelos’tan Meletios’u tavsiye eden bir telgraf alınması üzerine İstanbul’daki Venizelist subayların Meletios lehine baskıları olmuştur.¹⁰² Seçimlerde epeyce bir usulsüzlük yapılmış, buna rağmen Meletios’a destek verenler kendisinin Venizelos’un takipçisi olacağı ve ABD ile İngiltere’deki Protestan piskoposlarla tanıştığından dolayı yüz binlerce dolar temin edeceği ile ilgili söylemler yürütmüşlerdir. Venizelos’un arşivindeki bir belgeden de Kasım 1920 seçimlerinden sonra Atina metropolitliği görevine son verilerek ABD’ye giden Meletios’un, 1921 Mayıs’ında Yunan ordusunda savaşırken ölenlerin aileleri ve Rum göçmenler için kullanılmak üzere iane düzenlediği anlaşılmaktadır. Hatta ianede sağlanan gelir için o dönemin Patrik Vekili Nikolaos kendisine teşekkür etmiştir.¹⁰³ Bu sebeple üç Venizelist subay patriklik seçimine katılmış olan Amasya Metropolitleri Germanos Karavaggelis’i konutunda ziyaret ederek adaylıktan çekilmesini istemişlerdir. Hatta Karavaggelis’e adaylıktan çekilmesi için para teklifinde bulunanlar olmuştur.¹⁰⁴

Görsel 5: Patrik IV. Meletios

¹⁰¹ Μάμαλος [Mamalos], *To Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Patrikhanesi]*, s. 55.

¹⁰² Telgraf Venizelos değil, sekreteri tarafından imzalanmıştır. Μάμαλος [Mamalos], *To Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Patrikhanesi]*, s. 73.

¹⁰³ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 028-26.

¹⁰⁴ “Πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης & Ε. Βενιζέλος [Patrik Meletios Metaksakis & E. Venizelos]”, son güncelleme 19 Haziran 2022, <http://neataksi.blogspot.com.tr>

8 Aralık (25 Kasım) 1921'de Meletios Metaksakis, IV. Meletios adıyla patrik seçilmiştir.¹⁰⁵ Oysa 1862 tarihli Rum Patriği Nizamnamesine göre patrikliğe seçilecek kişinin en azından babasından beri Osmanlı tebaası olması gerekirdi. Bu sebeple Osmanlı hükûmeti “Bir Yunan vatandaşının patrik seçildiğini basından öğrendiğine, bunun mevcut yasa ve yönetmeliklere aykırı olduğuna” işaret ederek seçimi tanımadığını açıklamıştır. Meletios'un patrik seçilmesi Antivenizelist Yunan hükûmetini de panikletmiş, hatta Atina her yıl Fener'e verdiği ödeneği kesmiştir.¹⁰⁶ Yunan hükûmeti Meletios'un patrikliğini ancak Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra tanımıştır.¹⁰⁷

Patrik Meletios 18 Ocak 1922'de İngiltere Başbakanı Lloyd George'un huzuruna çıkarak Türk idaresi altındaki Rumların korunmaları için İngiltere'den destek talep etmiştir. 25 Ocak'ta Paris'te yüz senatör ile Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın bir delegasyonuna hitap ederek, “Anadolu Devleti”¹⁰⁸ kurulmasını desteklediğini açıklamıştır. 30 Ocak'ta Poincare ve Clemenceau ile görüştüğünde ise ABD'deki Rum gönüllüleri askere alma planını gizlememiştir.¹⁰⁹ Kısaca Meletios, İstanbul'a gelmeden önce Avrupa'nın önemli siyasi şahsiyetleri ile bir araya gelerek niyetlerini anlamaya çalışmıştır.¹¹⁰ Esasen patrik seçilmiş olan Meletios, İstanbul'a yabancı değildi. 1909 yılının başlarında masonluğu kabul ederek İstanbul Rumlarının hayatını etkileyen tüm cemaat ve cemiyet üyelerini barındırdığı ifade edilen “Armonia Locası”na kaydolmuştu.¹¹¹ Armonia Locası 1909-1934 döneminde İstanbul'da faaliyet göstermişti.¹¹²

Ethnos gazetesi 6 Şubat (24 Ocak) 1922 tarihli nüshasında Meletios'un gün içinde İstanbul'a ulaşacağını ve Rumların böylesine kritik bir dönemde Grigoriosların tahtına oturacak patrik için büyük bir tören hazırlığında olduklarını duyurmuştur. Törende İtilaf devletlerinin temsilci ve birliklerinin hazır bulunacak olmalarını, Ortodoksluğun zirvesinde yer alan şahsa Hristiyan devletlerin saygı sunmaları olarak yorumlamıştır. Ancak Yunan hükûmetinin töreni görmezden geleceğine işaret etmiştir.¹¹³ *Patris* gazetesi

¹⁰⁵ Nanάκης [Nanakis], “Η Χηρεία του Οικουμενικού Θρόνου [Ekümeniklik Tahtının Boşluğu]”, s. 17.

¹⁰⁶ Macar, *Cumhuriyet Döneminde Rum Patrikhanesi*, s. 81.

¹⁰⁷ Μάμαλος [Mamalos], *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Patrikhanesi]*, s. 92-93.

¹⁰⁸ Hellenlerin Batı Anadolu'da kurmayı düşündükleri devlet kaynaklarda “Anadolu Devleti”, İyonya Devleti” veya “Ege Devleti” olarak anılabilmektedir. Esasen bu oluşumla ilgili Yunan çevreleri hiçbir zaman tam bir netlik içinde olmamışlardır. Sevr sınırları içerisinde yeni bir devlet tesis etmek, Helenlerin ellerindeki son kozu oynamaları olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki bazı Yunan gazeteleri otonom devlet fikrine de karşı çıkmışlar ve bunun yerine Batı Anadolu'da “yerel yönetim” den söz etmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Nilüfer Erdem, “Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29 (2014), s. 97-140.

¹⁰⁹ Salahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, s. 318-319.

¹¹⁰ Nanάκης [Nanakis], “Η Χηρεία του Οικουμενικού Θρόνου [Ekümeniklik Tahtının Boşluğu]”, s. 107-108.

¹¹¹ Αλέξανδρος Ζερβουδάκης [Aleksandros Zervudakis], “Διάσημοι Τέκτονες: Μελέτιος Μεταξάκης [Ünlü Masonlar: Meletios Metaksakis]”, *Τεκτονικό Δελτίο [Mason Bülteni]*, 71 (1967), s. 49-50; “Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης [Ekümenik Patrik Meletios Metaksakis (1871-1935)]”, son güncelleme 19 Haziran 2022, <http://www.hsir.org/Theologu-el/3a4013MeletiosMetaksakis.pdf>

¹¹² “ARMONIA” son güncelleme 19 Haziran 2022, <https://www.grandlodge.gr/armonia-w-43952.html>,

¹¹³ “Η Υποδοχή του Πατριάρχη [Patriğin Karşılansması]”, *Εθνος [Ethnos]*, 6 Φεβρουαρίου [Şubat] (24 İlanuαρίου [Ocak])1922, s. 1.

7 Şubat (25 Ocak) 1922 tarihli nüshasının birinci sayfasında Meletios'un büyük bir fotoğrafı ile birlikte biyografisini yayınlamış, gerek Osmanlı gerekse Yunan hükûmetinin itirazlarına rağmen 6 Şubat (24 Ocak) 1922'de Fener tahtına oturmasını¹¹⁴ "büyük bir ulusal başarı" olarak yorumlamıştır. *Patris*'e göre Meletios patriklik tahtına Türklere, "Ferman ve yasalarınızı tanımıyorum. Çünkü Sevr Antlaşması bunları iptal etmiştir. Yunan aslanları İtilaf devletleri yanında boş yere savaşmamışlardır." diyerek oturmuştur.¹¹⁵ *Patris* aynı nüshasının dördüncü sayfasında Meletios'un karşılanmasına ve Fener tahtına oturma törenine geniş yer vermiştir. Meletios'u getirecek gemiyi görmek isteyen Rumların, bunun yanında Ermenilerin de Haliç'ten Yeşilköy'e kadar kıyılara aktıklarını, tüm Rum ve Ermeni evlerinin bayraklarla donatılmış olduğunu ve kiliselerde çanların çaldığını belirtmiştir. Patriği taşıyan buharlı gemi kıyıya yanaştığında, Haliç'teki tüm Yunan ve yabancı gemileri sirenleriyle patriği selamlamışlardır. Patrikhanenin önündeki küçük iskeleden itibaren Rum ailelerden temin edilmiş halılar serilmiştir. Bu arada Galata ve Sirkeci'de büyük bir kalabalık toplanmış, Fener çevresindeki tepeler, evlerin balkon ve pencereleri insanlarla kaplanmıştır. Kilisedeki törenden sonra İS Başkanlığı ile generaller İoannu, Mazarakis, Zimvrakakis, Kalomenopulos, Amiral Ginis, Albay Kondilis ve İstanbul'da bulunan diğer subaylar ile Rum kurum ve kuruluşlarının yönetim kurullarında yer alanlar tebrik etmek üzere patriği ziyaret etmişlerdir. İstanbul'daki tüm Rum okulları Meletios'un Fener tahtına oturmasını kutlamak için tatil edilip gece fener alayı düzenlenmiştir. Rum cemiyetlerinin merkez ve bürolarında eğlenceler düzenlenmiştir. Aynı gün *Ethnos*, Meletios'un kabul töreninin ikinci kez patrik seçildiğinde Aynaroz'daki manastırdan gelen III. Yoakim'inkinden de debdebeli geçtiğinin altını çizmiştir.¹¹⁶

Meletios'un ilk icraatlarından biri Avrupa devletleri nezdinde girişimlerde bulunacak bir teşkilat kurmak olmuştur. Patrikhanenin Paris, Londra ve Milletler Cemiyeti ile ilişkilerini yürütecek birer temsilcisinin olması kararlaştırılmış ve bu görevi üstlenecek kişiler de belirlenmiştir. Ayrıca patrikhanenin siyasi ilişkilerini takip edecek ayrı bir heyet teşkil edilmiştir.¹¹⁷ *Makedonia* gazetesi bununla ilgili olarak "Durumun kurtarılması ile ilgili bir ihtimal varsa bu ihtimal boyunduruk altındaki Hellenlerin teşkil ettikleri bu heyetler vasıtasıyla gerçekleşecektir." yorumunu getirmiştir.¹¹⁸

¹¹⁴ Μάμαλος [Mamalos], *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως [İstanbul Patrikhanesi]*, s. 89.

¹¹⁵ "Η Α. Θ. Παναγιώτης Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος ο Δ' εις την Κωνσταντινούπολιν [Patrik IV. Meletios Hazretleri İstanbul'da]", *Πάτρις [Patris]*, 7 Φεβρουαρίου [Şubat] (25 Ιανουαρίου [Ocak])1922, s. 1.

¹¹⁶ Κ. Λογοθέτης [K. Logothetis], "Η Κωνσταντινούπολις Υποδεχομένη εν Αλλαγμών τον Εθνάρχη [İstanbul Heyecanlı Milletbaşını Kabul Ediyor]", *Πάτρις [Patris]*, 7 Φεβρουαρίου [Şubat] (25 Ιανουαρίου [Ocak])1922, s. 4.

¹¹⁷ Ramazan Erhan Güllü, *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum / Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, s. 134.

¹¹⁸ "Η Επιτροπή των Αλύτρωτων [Boyunduruk Altındakilerin Heyeti]", *Μακεδονία [Makedonia]*, 16 Φεβρουαρίου [Şubat] (3 Φεβρουαρίου [Şubat])1922, s. 4.

7. Patrik Meletios ve İstanbul Savunması'nın Girişimleri

Meletios tarafından desteklenen İS'in 1922 yılı Mart ayında Başkomutan Papulas'a göndermiş olduğu ve başkan olarak Stavridis'in imzasını taşıyan yazıda, İstanbul ve Anadolu Rumlarının Yunan hükûmetine güvenmediklerinin altının çizildiği görülmektedir.¹¹⁹ İS mensupları, Anadolu Rumlarının direnişini örgütlemek ve Batı Anadolu'da devlet kurmak amacına yönelik faaliyet gösteren *Hellen Anadolu Savunması* [*Ελληνική Μικρασιατική Άμυνα*]¹²⁰ mensuplarıyla dirsek temasında olmuşlardır. Venizelist örgütlerin eşgüdümünü amaçlayan İS mensupları İzmir'e de giderek Başkomutan Papulas ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmeler 23 Aralık (10 Aralık) 1921 ile 20 Şubat (7 Şubat) 1922 tarihleri arasında gerçekleşmiş¹²¹ ve aynı paralelde faaliyet göstermekte olan tüm Rum örgütleri Papulas'ın liderliğini talep etmişlerdir. İS adına İzmir'de Papulas ile görüşen kişi olarak "Siyotis" ismi verilmektedir.¹²² İS Başkanı Stavridis, Siyotis'ten Papulas'a birtakım hususları iletmesini istemiştir. Bu hususlar içinde en önemlisi, bir Anadolu Devleti kurulmaksızın Rumların mücadelesinin devam edemeyeceğidir.¹²³

İS'in Başkomutan Papulas'a sunmuş olduğu 10 Şubat (28 Ocak) 1922 tarihli muhtıradan Avrupa, Amerika, Mısır, Romanya ve diğer diaspora Hellenlerinden, ayrıca Eski Yunanistan ve adalardan her türlü katkı, İstanbul'dan 25 bin ve belki de daha fazla gönüllü sağlanabileceğine dikkat çekilmiştir.¹²⁴ Stavridis, Rum gençlerini silahlı hale getirmek için İS'in propaganda çalışması da yürüteceğine ve bir ay içinde Anadolu'daki Yunan ordusuna 5-6 bin asker sağlanabileceğine işaret etmiş, ancak gönüllülerin eğitimi ve cepheye sevki için Yunan yetkililerin desteğini talep etmiştir.¹²⁵ Papulas ise Stavridis'e verdiği yanıtta, Bursa'da Yunan askerleri için bir eğitim merkezi bulunduğuna ve silahlı hale alınan gönüllülerin Mudanya kanalıyla nakledilebileceklerine işaret etmiştir.¹²⁶ Buna paralel olarak, *Makedonia* gazetesinin 27 Nisan (14 Nisan) 1922 tarihli nüshasında İstanbul'dan Rum gönüllülerin toplanmaya çalışıldığına dair bir haber yer almıştır. Haberde İS mensuplarıyla patrikhane arasında "boyunduruk altındakilerin mücadelesini desteklemek" üzere yazışmaların sürdüğünden, gönüllü kaydı için İS'e

¹¹⁹ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 354-26.

¹²⁰ Αγγελομάτης [Aggelomatis], *Χρονικό Μεγάλης Τραγωδίας* [Büyük Trajedinin Tarihi], s. 128.

¹²¹ Χαράλαμπος Δ. Τριανταφυλλίδης [Haralambus D. Triantafillidis], *Η Μικρασιατική Εκστρατεία και το Ημερολόγιον Ενός Οπλιτού* [Anadolu Harekâtı ve Bir Silahşorun Günlüğü], Βιβλίον Δεύτερον [İkinci Kitap], Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Δωδώνη [Dodoni Yayınları], 1984, s. 498-501.

¹²² Ξενοφώντας Στρατηγός [Ksenofontas Stratigos], *Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία* [Yunanistan Anadolu'da], Αθήνα [Atina]: Εκδόσεις Α. Χάρισης [A. Harisis Yayınları], 1999, s. 340.

¹²³ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 354-17.

¹²⁴ Στρατηγός [Stratigos], *Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία* [Yunanistan Anadolu'da], s. 343-344.

¹²⁵ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 354-26.

¹²⁶ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 354-36.

mensup subaylarca idare edilen askerî büro teşkil edildiğinden bahsedilmiştir. Haber, İstanbullu Rum ve Ermenilerden 30 bin kadar gönüllü sağlanabileceğini iddia etmektedir.¹²⁷

İS'e mensup olanlar bir Anadolu Devleti'nin Yunan hükûmetinin toplayabileceğinden çok daha fazla maddi destek toplayabileceğine ve bu gelirin üç kaynaktan temin edilebileceğine inanmışlardır. Bunlar işgal altındaki topraklardan alınacak vergiler, dış krediler ve toplanacak bağışlardır.¹²⁸ Yunan ordusuna açıktan destek veren Meletios da toplanan bağışların ve Rum zenginlerin desteklerinin yeterli olmaması halinde, gerekirse Rum kiliselerindeki kimi eşyaların satılabileceğine ve bunların tutarlarının Rum örgütlerine verilmesine dair emir yayınlamıştır.¹²⁹

Makedonia gazetesinin 23 Nisan (10 Nisan) 1922 tarihli nüshasında Binbaşı Zervas ve kurmay subaylar Kaçotas ile Çiknis'in, patrikhane danışmanları Galanis ile Thomaris'in Anadolu'dakilerle diyalog geliştirilmesi amacıyla İstanbul'dan İzmir'e geldiklerine dair bir haber yer almıştır.¹³⁰ *Makedonia*'nın aynı paraleldeki bir başka yazısında ise İstanbul'dan gelen söz konusu heyetin Papulas'ı ziyaret ederek İstanbul'daki İS mensubu subayların İzmir'e geçişi konusunu ele aldıkları ifade edilmiştir. Yazıda patrikhanenin İzmir'deki örgüt mensuplarıyla olduğu kadar Londra'da bulunan aynı paraleldeki örgütlerle de diyalog halinde olduğunun altı çizilmiştir. Heyetin Papulas'ı ziyaret ettiği günlerde Paskalya Yortusu olması sebebiyle patrikhanenin Batı Anadolu Rumlarına hitaben bildirisi duvarlara yapıştırılmıştır. Bu bildiride konjonktürün Rumları kaygılandırıldığını ortaya koyan şu cümlelere yer verilmiştir: "Bu kutsal günlerde sizleri ve Batı Anadolu halkını 'Hristos Anesti! (İsa Dirildi!)' demeye çağırıyoruz. Yeniden dirilişin ışığıyla asırlar sonra örgütlenmiş olan Hristiyanların yeniden boyunduruğa girme haksızlığını açık bir şekilde görüyoruz..."¹³¹

Venizelos'un arşivinde kendisine Meletios ve patrikhane tarafından gönderilmiş, bundan böyle uluslararası konferanslarda "patrikhanenin temsilcisi olması" talebinin yinelenildiği mektuplar yer almaktadır.¹³² Tüm bu gelişmeler yaşanırken Yunanistan'ın Anadolu Harekâtı felakete dönüşmüş, gelişmeler İstanbul'daki Rum cemaatinin ileri gelenlerini, özellikle de Venizelist olanları korkutmuştur. Bununla ilgili olarak Kamuzis, "Liderliğe

¹²⁷ "Δια την Σωρηρίαν της Μικράς Ασίας [Anadolu'nun Kurtuluşu İçin]", *Μακεδονία [Makedonia]*, 27 Απριλίου [Nisan] (14 Απριλίου [Nisan]) 1922, s. 2.

¹²⁸ *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 354-26.

¹²⁹ Güllü, *İstanbul Rum / Ortodoks Patrikhanesi*, s. 150.

¹³⁰ "Εις την Σμύρνην Έφθασαν Σύμβουλη του Οικουμενικού Πατριάρχου [Ekümenik Patriğin Temsilcileri İzmir'e Ulaştılar]", *Μακεδονία [Makedonia]*, 23 Απριλίου [Nisan] (10 Απριλίου [Nisan]) 1922, s. 2.

¹³¹ "Το Αλύτρωτον Γένος εις Συναγερμόν [Boyunduruk Altındaki Ulus Alarmda]", *Μακεδονία [Makedonia]*, 25 Απριλίου [Nisan] (12 Απριλίου [Nisan]) 1922, s. 2.

¹³² *Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi]*, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 317-11; 317-13; 317-40.

gelişlerinden dört yıl sonra Türk yetkililerin gözlerindeki konumlarından dolayı Yunanistan'a kaçmışlardır." demekte ve İstanbul'u terk edenlerin sayısını yaklaşık olarak 40 bin olarak vermektedir.¹³³

Diğer taraftan Meletios, Yunanlıların Anadolu'daki bozgunu sonrasında Anadolu Rumları¹³⁴ ile Türklerin elindeki Rum ve Yunan esirleri adına girişimlerde bulunmuş, bunların aileleri ile buluşmaları için serbest bırakılmaları talebini Lozan Barış Konferansı'na da iletmıştır.¹³⁵ Ayrıca patrikhane tarafından İstanbul'daki durum Venizelos'a rapor edilmiş¹³⁶ ve patrikhane meclisinde yer alan Akşehir Metropolitisi Germanos ile Angellos Ioannidis "meseleleri iyi bildiklerinden dolayı" Türkiye'de kalan cemaat ve patrikhane konusunda Lozan görüşmelerinde Venizelos'a danışmanlık yapmak üzere görevlendirilmişlerdir. Meletios'un 1923 Temmuz'unda patriklik tahtını bırakması ise zor olmuştur.¹³⁷

8. Sonuç

İstanbul Rum cemaatinin II. Meşrutiyet dönemi itibarıyla örgütlü olduğu görülmektedir. Bu dönemin başında kurulmuş olan İÖ'nün faaliyetleri 1914'te kesilmişse de, üyeleri Mondros Ateşkes Antlaşması ile başlayan yeni dönemde İstanbul Rum cemaatinin kurum ve kuruluşlarının yönetim kurullarında, hatta patrikhane meclislerinde görev almışlardır. İstanbul Rum cemaatine Türk Millî Mücadelesi boyunca liderlik etmiş bu kişilerin en önemli özelliği Venizelist, bir diğer ifadeyle Megali İdeacı olmalarıdır. Hellenlerin ulusal rüyalarının gerçek olacağına, müttefikleri tarafından Yunanistan'ın taleplerinin karşılanacağına öylesine inanmışlardır ki, aksi bir gelişmeyi hiç düşünmemişlerdir.

Ele aldığımız dönemde Yunan yüksek komiserliğini üstlenmiş olan Efthimios Kanellopoulos, daha önce İstanbul Elçiliği'nde görevde bulunmuş olması sebebiyle Rum ileri gelenlerini ve ahvalini iyi bilen biriydi. Benzer şekilde Meletios da patrikliği öncesi Osmanlı başkentinde bulunmuş, hatta İstanbul'daki Armonia Locası'na kaydolarak masonluğu benimsemişti. Armonia Locası'nın Rum ileri gelenlerinin pek çoğunu barındırması sebebiyle Meletios da İstanbul Rum cemaatini yakından tanıyordu. Dolayısıyla söz konusu dönemde bazı görevlere getirilen isimler rastgele seçilmemişlerdi. Meletios, Rum cemaatinin ileri gelenleri ve İstanbul'daki Venizelist subaylarla kolayca iş birliği gerçekleştirmişti.

¹³³ Καμούζης [Kamuzis], "Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης [İstanbul Rumlarının Millî Lider Grubu]", s. 163.

¹³⁴ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 317-72.

¹³⁵ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 032-97.

¹³⁶ Μουσείο Μπενάκη [Benaki Müzesi], Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Eleftherios Venizelos Arşivi] 317-75.

¹³⁷ Ayrıntılar için Bkz. Nilüfer Erdem, "Lozan Görüşmeleri Sırasında Patrikhane Meselesi Karşısında Patrik Meletios'un Yunan Kaynaklarına Yansıyan Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/33 (2016), s. 105-134.

Patrik Vekili Dorotheos'tan itibaren patrikhane Osmanlı Devleti ile ilişkilerini kesmiştir. Patrikhanenin bu dönemdeki tavrını yorumlarken patrik başta olmak üzere ruhbanların ve patrikhane çalışanlarının maaşlarına, patrikhane giderlerine Yunan Devleti tarafından destek verildiğini unutmamamız gerekir. Bu durum arşiv belgeleri ile kanıtlanmakta, adeta "parayı verenin düdüğü çaldığını" ortaya koymaktadır.

Gerek Yunan Başkomutanı Paraskevopulos'un İstanbul ziyareti süresince uğradığı her yerde, gerekse Patrik IV. Meletios'un İstanbul'a gelişinde Rum cemaatin sergilediği tezahürat örnekleri bize, bunların Yunan yetkililerin yönlendirmeleriyle sergilenen gösteriler olduklarını düşündürmektedir.

1920 Kasım seçimlerini Venizelos ve partisinin kaybetmesi, devamında 1921 Ocak ayından itibaren Yunan ordusunun düzenli Türk ordusu karşısında aldığı yenilgiler, İstanbul Rum cemaatini paniğe sevk etmiştir. Bu paniğin altında seçimlerden yeni çıkan Antivenizelist Yunan hükûmetine duyulan güvensizliğin ve Kral Konstantin'in Atina'ya dönüşünün müttefiklerde yaratmış olduğu hoşnutsuzluğun payı büyüktür. Her şeyi denemişler, Yunan ordusunu desteklemek adına gönüllüler silahaltına almışlar ve bağışlar toplamışlardır. Ancak Yunan ordusunun bozgununu önleyememişlerdir. Bunun üzerine Rum cemaatine liderlik emiş olanlar İstanbul'u terk etmişlerdir.

Oysa yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti çatısı altında Rumlar ve Türkler yan yana, kardeşçe bir yaşam kurmuşlardır. Bu birliktelik yemeklerinden halk türküsü ve oyunlarına, deyim ve atasözlerine kadar onlara ortak kültürel özellikler ve değerler kazandırmıştır. Ne yazık ki emperyalistlerin oyununa gelip büyük hayallere kapılmışlar ve bunun neticesi onlar için hüsrana olmuştur. İstanbul'da şahit olduğumuz Rumların Türk idaresini yok sayan tutumu, Anadolu ve Trakya'da da benzer biçimde ortaya çıkmıştır.

Millî Mücadele döneminde Türk komşularına sergiledikleri hiç de dostça olmayan tutum, hatta Yunan ordusunda görev almaları sebebiyle, pek çok Rum bundan böyle burada barınamayacaklarını, bir diğer ifadeyle komşularının yüzüne bakamayacaklarını düşünerek Yunan ordusu ile birlikte doğdukları toprakları terk etmiştir. Sonrasında nüfus mübadelesi ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada hariç Anadolu ve Trakya'da yaşayan Ortodoks Rumların Yunanistan'a, Batı Trakya hariç Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türklerin Türkiye'ye göçü gerçekleşmiştir. Bu zorunlu göçün günümüzde dahi hikâyelerde, romanlarda ve filmlerde işlenen sebep olduğu travmalar düşünüldüğünde, Osmanlı tebaası Rumların emperyalistlere güvenerek yaptıkları hatanın boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Bu hatanın bedelini günahsız ve suçsuz olanlar da ödemişlerdir. Yunanistan'ın Ege ve Doğu Akdeniz'de sergilemekte olduğu tutum düşünüldüğünde aynı hataların günümüzde de tekrarlandığı ifade edilebilir. Bunun aşılmasının tek yolu ise sağduyulu ve komşuluk ilişkisinin değerini bilen liderlerle birbirine çok benzeyen Türk ve Yunan toplumlarının diyalog kurmasını sağlayacak zeminlerin tesis edilmesidir.

Kaynaklar / References

Arşivler¹³⁸

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ), Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου

Araştırma Eserler

Türkçe Kitaplar

Atalay, Bülent. *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1918-1923)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

Erdem, Nilüfer. *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*. İstanbul: Derlem Yayınları, 2010.

Güllü, Ramazan Erhan. *İstanbul Türklüğünün Muhafazası*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Güllü, Ramazan Erhan. *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum / Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Macar, Elçin. *Cumhuriyet Döneminde Rum Patrikhanesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Mccarthy, Justin. *Müslümanlar ve Azınlıklar*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998.

Nakracas, Georgios. *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*. Çev. İbrahim Onsunoglu. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.

Sofronios Efendi. *Agion Oros Tarihi ve İstanbul Patriği 3üncü Yoakim Efendi Hazretlerinin Tercüme-i Hali*. İstanbul: K. Zividis ve N. Deodati Matbaası, 1901.

Sonyel, Salahi R. *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Temel, Mehmet. *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

Yıldırım, Seyfi ve Adnan Sofuoğlu. *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*. Ankara: KÖKSAV Yayınları, 2020.

Yunanca Kitaplar

Αγγελομάτης, Χρ. Εμ. *Χρονικό Μεγάλης Τραγωδίας*. 2η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Eleftherios Venizelos Arşivi) 1971.

Γιαννόπουλος, Γεώργιος Θ. *Από το Νέστο ως το Σαγγάριο*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνική Ευροεκδοτική, (Benaki Müzesi, Eleftherios Venizelos Arşivi) 1987.

Γρηγοριάδης, Φοίβος. *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1909-1940*. Τόμος: 1. Αθήνα: Εκδόσεις Κεδρηγός, 1971.

¹³⁸ Belgelerin dosya numaraları dipnotlarda verilmiştir.

- Hering, Gunar. *Τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*. Τόμος: 2. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζης, 2004.
- Μαμαλος, Γεώργιος Σπυρίδων Π.. *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά την Περίοδο 1918-1972*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2011.
- Παναγιωτόπουλος, Παναγιώτης Ι. *Αναμνήσεις εκ του Μακεδονικού Ουκρανικού και Μικρασιατικού Μετώπου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιωλκός, 2003.
- Παρασκευόπουλος, Λεωνίδας. *Αναμνήσεις 1896-1920*. Τόμος: 2. Αθήνα: Βιβλιοπολείο Λαβύρινθος, 2020.
- Σουλιώτης-Νικολαΐδης, Αθανάσιος. *Οργάνωσις Κωνσταντινουπόλεως*. Επιμ. Θάνος Βερέμης και Κατερίνα Μπούρα. Αθήνα: Εκδόσεις Δωδώνη, 1984.
- Σπυρίδωνος, Γεωργ. Α. *Πόλεμος και Ελευθερία*. Αθήνα: 1957.
- Στρατηγός, Ξενοφώντας. *Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία*. Αθήνα: Εκδόσεις Α. Χάρισης, 1999.
- Τριανταφυλλίδης, Χαράλαμπος Δ. *Η Μικρασιατική Εκστρατεία και το Ημερολόγιον Ενός Οπλιτού*. Βιβλίον Πρώτον. Αθήνα: Εκδόσεις Δωδώνη, 1984.
- Τριανταφυλλίδης, Χαράλαμπος Δ. *Η Μικρασιατική Εκστρατεία και το Ημερολόγιον Ενός Οπλιτού*. Βιβλίον Δεύτερον. Αθήνα: Εκδόσεις Δωδώνη, 1984.
- Χατζηαντωνίου, Κώστας. *Νικόλαος Πλαστήρας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιωλκός, 2006.

Makaleler

Türkçe Makaleler

- Balci, Meral. "İngiliz General Allenby'nin Filistin ve Suriye'deki Faaliyetleri". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 6/1 (2019): 63-77.
- Erdal, İbrahim. "Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi". *Atatürk Yolu Dergisi*. 9/33 (2004): 33-49.
- Erdem, Nilüfer. "Lozan Görüşmeleri Sırasında Patrikhane Meselesi Karşısında Patrik Meletios'un Yunan Kaynaklarına Yansıyan Yaklaşımı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. XVI/33 (2016): 105-134.
- Erdem, Nilüfer. "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. XIV/29 (2014): 97-140.
- Erdem, Nilüfer. "Yunan Osmanlılığının En Önemli Temsilcilerinden Suliotis-Nikolayidis'in Kaleminden "İstanbul Örgütü" ve II. Meşrutiyet Dönemindeki Etkinlikleri". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 6/12 (2007): 89-105.
- Karacagil, Ö. Kürşad. "Bir Yunan Gizli Cemiyeti: Kordos". *Türk Dünyası Araştırmaları*. 207 (2013): 451-464.
- Türkmen, Zekeriya. "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 18/53 (2002): 319-372.

Yunanca Makaleler

Καμούζης, Δημήτρης. ““Από Σωτήρας της Φυλής”, “Ευργέτης των Τούρκων”: Ο Βενιζέλος και η Εθνικιστική Ηγετική Ομάδα των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης”. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*. 17 (2011):151-193.

Κουρουπού, Ματούλα. “Μορφές Κοινωνικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης του Μικρασιατικού Ελληνισμού - Το Φαινόμενο των Συλλόγων”. *Περιοδικό Η Λέξη*. 112 (1992): 922-929.

Μαμώνη, Κυριακή. “Εισαγωγή στην Ιστορία των Συλλόγων Κωνσταντινουπόλεως”. *Περιοδικό Μνημοσύνη*. 11 (1988-1990):211-234.

Ψηλός, Χριστοφόρος. “Η Πανελλήνιος Οργάνωση: Η Άγνωστη Φάση του Ελληνικού Επαναστατικού Αγώνα στην Ευρωπαϊκή Τουρκία 1908-1909”. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*. 15(2008):325-336.

Gazeteler¹³⁹

Ακτίς	Έθνος	Ελεύθερος Τύπος
Εμπρός	Μακεδονία	Νέα Ελλάδα
Πάτρις	Yenigün	

Tezler**Türkçe Tezler**

Bozkurt, Abdurrahman. *İtilaf devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

Gürgül, Dilek Kübra. *II. Meşrutiyet Döneminde Karamanlıca Bir Basın Organı: Aktis Mecmuası (1913-1915)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018.

Toker, Hülya. *Mütareke Dönemi İstanbul Rumları*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2004.

Yunanca Tezler

Βουρτσάς, Χρήστος. “Γεώργιος Κονδύλης (1879-1936): Ο Στρατιώτης που Έγινε Αντιβασιλέας”. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, 2021.

Νανάκης, Σταύρος Α. “Η Χηρεία του Οικουμενικού Θρόνου και η Εκλογή του Μεταξάκη 1918-1919”. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1988.

Elektronik Kaynaklar

“ARMONIA”, Son güncelleme 19 Haziran 2022. <https://www.grandlodge.gr/armonia-w-43952.html>

“Greek Name Days”, Son güncelleme 12 Mayıs 2022. https://www.giortes.gr/data/eortes/eortes_december.php

¹³⁹ Kullanılan gazetenin tarih ve sayfa bilgileri dipnotlarda gösterilmiştir.

“Ευθύμιος Κανελλόπουλος”. Son güncelleme 12 Mayıs 2022.
<https://greekarchivesinventory.gak.gr/index.php/u-170>

“Ευθύμιος Κανελλόπουλος: Ο Γόνος του Κιάτου με την Λαμπρή Διπλωματική Καριέρα”. Son güncelleme 12 Mayıs 2022. <https://gnomipoliton.com/2020/07/15/ευθυμιος-κανελλοπουλος-ο-γονος-του-κι>

“Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης”. Son güncelleme 19 Haziran 2022.
<http://www.hsir.org/Theologu-el/3a4013MeletiosMetaksakis.pdf>

“Πατριαρχης Μελέτιος Μεταξάκης & Ε. Βενιζέλος”. Son güncelleme 19 Haziran 2022.
<http://neataksi.blogspot.com.tr>

Diğer

Εθνικός Σύνδεσμος εν Κωνσταντινούπολη. *Έκθεσις των Πεπραγμένων κατά το Έτος 1919-20*. Κωνσταντινούπολη: Τύποις Α. Κορομηλά, 1920.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Nilüfer ERDEM | İstanbul Üniversitesi |
nilerdem[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0003-1393-7655**

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde, *Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu* adlı teziyle 2003 yılında yüksek lisansını tamamladı. Aynı enstitüde 2009 yılında tamamladığı doktora tezinin konusu ise, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*'tür. Doktora tezi 2010 yılında, aynı isimle kitap olarak da yayınlanmıştır. İkinci kitabının ismi *Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset (1919-1923)*, üçüncü kitabının ismi ise *Sorularla Karamanlılar (Anadolulu Ortodoks Türkler)*'dir. Çalışmaları Türk-Yunan ilişkileri, Batı Trakya Türkleri ve Türk Millî Mücadele Tarihi üzerinde yoğunlaşmaktadır. 2002 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'ndeki görevini öğretim üyesi olarak sürdürmektedir.

**Assoc. Prof. Dr. Nilüfer ERDEM | Istanbul University |
nilerdem[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0003-1393-7655**

She completed her master's degree in 2003 at the Institute of Atatürk's Principles and Reforms of Istanbul University with her thesis "Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu [Education Coherence Problem of Western Thrace Turks From Lausanne Treaty Until Today]". The subject of her doctoral thesis, which she completed in 2009 at the same institute, is "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923) [The Anatolian Operation (1919 - 1923) from the View of Greek Historians]". Her doctoral dissertation was published in 2010, also as a book with the same title. The title of her second book is "Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset (1919-1923) [People, War and Politics in Greece from the Window of Humor (1919-1923)]" and the title of her third book is "Sorularla Karamanlılar (Anadolulu Ortodoks Türkler) [Karamanids with Questions (Anatolian Orthodox Turks)]". Her works are concentrated on Turkish-Greek Relations, Western Thrace Turks and History of National Struggle. She carries on her duty as academical person at Istanbul University, Institute of Atatürk's Principles and Reforms where she started in 2002.